

OCAK 2015

ÇALIŞMA RAPORU

UKRAYNA KRİZİNİN AB - RUSYA İLİŞKİLERİNE VE
ÜLKEMİZE MUHTEMEL ETKİLERİ

PETFORM| Kızılırmak Mah. 1450.Sok. No:1 Ankara Ticaret Merkezi B Blok K:1 D:5 Çukurambar Çankaya - Ankara

İçindekiler

Yönetici Özeti.....	2
1. Amaç.....	3
2. İlişkilerin Siyasi Boyutu	3
3. İlişkilerin Ekonomik Boyutu	0
4. İlişkilerin Enerji Boyutu	2
4.1 Krizin Ukrayna – Rusya Arasındaki Doğal Gaz Ticaretine Etkisi	2
4.2. Ukrayna'nın Makroekonomik ve Gaz Parametreleri	5
4.2.1. Makroekonomik Parametreler	5
4.2.2. Ulusal Gaz Parametreleri	6
4.3. Rusya'nın Makroekonomik ve Gaz Parametreleri	9
4.3.1. Makroekonomik Parametreler	9
4.3.2. Gaz Parametreleri.....	9
4.4. AB'nin Makroekonomik ve Gaz Parametreleri	11
4.4.1. Makroekonomik Parametreler	11
4.4.2. Gaz Parametreleri.....	11
4.5. Güney Doğu Avrupa Ülkelerinin Ulusal Gaz Parametreleri	16
5. Son Gelişmelerde Türkiye'nin Konumu	18
6. Ukrayna Krizi ile İlgili AB'nin Almış Olduğu Kararlar	19
7. Ukrayna Krizi ile İlgili Rusya'nın Almış Olduğu Kararlar	22
8. Ukrayna'nın Kriz ile İlgili Uyguladığı Yaptırımlar	22
9. AB – Ukrayna Ortaklık Anlaşması.....	23
10. 11 Aralık 2014 Tarihli ABD Kongresi Tarafından Çıkarılan “Ukrayna'nın Özgürlüğünü Destekleme Kanunu”	26
11. Ukrayna Krizi Kapsamında Yaşanan Önemli Gelişmelerin Kronolojik Sıralaması	27
Sonuç	31

Yönetici Özeti

Kasım 2013'te Ukrayna'da halk protestolarıyla başlayan siyasi kriz, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakıyla tırmanma sürecine girmiştir. Ukrayna'da yaşanan krizle birlikte politik istikrarsızlık ve ekonomik sorunlar ciddi boyutlara ulaşmış, Ukrayna'nın transit ülke konumunda olması dolayısıyla oluşan tablo doğal gazda Rusya'ya büyük oranda bağımlı olan Avrupa Birliği (AB)'ne üye ülkeleri ve Batı Hattı'ndan 14 milyar metreküp/yıl doğal gaz alan Türkiye'yi doğal olarak tedirgin etmiştir.

Ukrayna ve Rusya Kasım 2013'te doğal gaz fiyatı konusunda el sıkışmalar da Ukrayna'da yönetimin değişmesi ve yaşanan siyasi kriz anlaşmanın rafa kalkmasına neden olmuştur. Bunun akabinde Ukrayna'nın Haziran 2014'te gaz borcunun 5,3 milyar dolara ulaşması sebebiyle Rusya gaz akışını durdurmuş ve ilişkiler donma noktasına gelmiştir. AB'nin arabuluculuğunda süren uzun üçlü görüşmeler sonucunda 29 Ekim 2014'te el sıkışılmış ve kış dönemi için kısa dönemli anlaşmaya varılmıştır.

Rusya, AB'nin doğal gaz ihtiyacının yaklaşık %30'unu, Türkiye'nin doğal gaz ithalatının ise yaklaşık %60'ını tedarik etmektedir. Rusya tarafından ihraç edilen gazın %48'inin Ukrayna'dan transit olarak aktığı göz önünde bulundurulursa krizin enerji perspektifinden bakıldığında ciddi sonuçlar ortaya çıkarabileceği görülmektedir. Bu bakımdan taraflar olası gaz krizlerini dikkate alarak uzun döneme yaydıkları projeleri daha kısa sürede gerçekleştirmek için gündemlerine almış ve bu bağlamda kaynak çeşitlendirmeye yönelik farklı stratejiler ortaya koymaya başlamışlardır.

1 Aralık 2014 tarihinde Putin'in Türkiye ziyareti sırasında Güney Akım projesinin iptalini açıklaması ise uluslararası kamuoyunda büyük bir yankı uyandırmıştır. Görüşmeler sırasında Gazprom'un Türkiye'ye, 14 milyar metreküp Ukrayna'dan transit gazın yerine geçmek üzere, 63 milyar metreküp kapasitesinde yeni bir boru hattının inşa edilmesine karar verilmiştir ve Türkiye'ye gidecek yeni boru hattı Yunanistan sınırında oluşturulacak ticaret merkezine (hub) yaklaşık 50 milyar metreküp doğalgaz getirilmesine olanak sağlayacaktır. Bu gelişmeler ile Türkiye'nin oluşan yeni senaryoda farklı roller alması muhtemeldir. Ancak Türkiye'nin yeni gelişmeler ve fırsatları yakalayabilmesi için uygun regülasyon, altyapı ve piyasa dinamikleri çerçevesinde Türkiye'de liberal piyasa yapısının oluşumunun sağlanması gerekmektedir. Bu parametreler sağlanırsa, Türkiye mevcut jeopolitik avantajını kullanarak yeni projelerde elini kuvvetlendirebilecektir ve yeni gelişmeler ışığında güçlü bir aktör olarak söz sahibi olabilecektir.

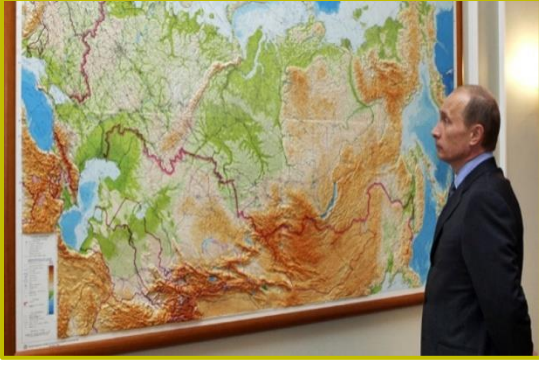
1. Amaç

Bu çalışma, Ukrayna'da patlak veren siyasi ve ekonomik krize müteakip Rusya'nın Kırımı işgal etmesi ve ortaya çıkan siyasi ve ekonomik gerilim nedeniyle AB - Rusya enerji ilişkilerine ve ülkemize Ukrayna üzerinden Batı Hattı vasıtasıyla ithal edilmekte olan doğal gaz üzerindeki muhtemel etkilerine yönelik fikir vermesi amacıyla hazırlanmıştır.

2. İlişkilerin Siyasi Boyutu

Ukrayna'da 21 Kasım 2013'te AB ile Ortaklık Anlaşması'nın¹ imzalanması için halk tarafından başlatılan protestolar zamanla geniş bir tabana yayılmış ve bir siyasi kaosa neden olmuştur. Kriz sürecinin başından bu yana AB'nin temel yaklaşımı, sorunun müzakere yolu ile çözülmesi, Rusya'nın barışçıl bir politika izlememesi halinde ise ekonomik yaptırımlar uygulanması için gerekli çalışmaların yapılması olmuştur. Rusya ise uygulanan yaptırımlara karşı kendi yaptırımlarını devreye sokma yolunu benimsemiştir.

¹Ortak anlaşmasının İngilizce tam metnine ulaşmak için: http://eeas.europa.eu/ukraine/assoagreement/assoagreement-2013_en.htm, (Erişim Tarihi: 29.09.2014).

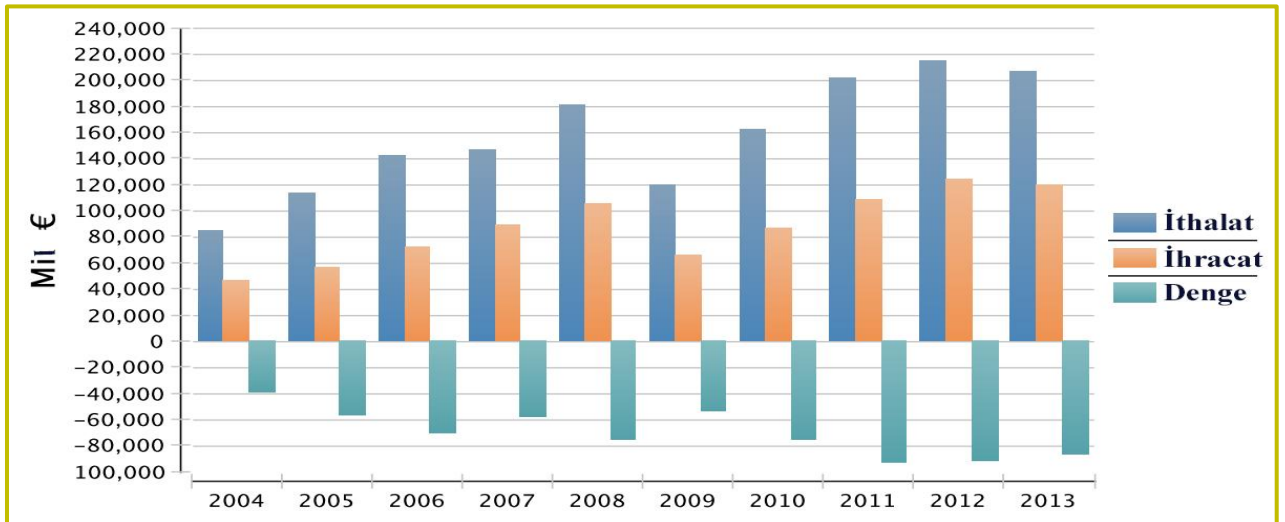
Ukrayna'da Kasım 2013'te başlayan protestolar Kiev ağırlıklı olmasına rağmen ilerleyen dönemde krizin ağırlık merkezi Kırım'ın ilhakıyla beraber Kırım yarımadasına doğru kaymıştır. Kırım'da başlayan gösteriler ve Kırım Meclisitarafından alınan referandum kararının ardından ortaya çıkan siyasi gerilimle Ukrayna'daki gelişmeler daha ziyade Kırım üzerinden okunmaya başlanmıştır. 16 Mart 2014 tarihli referandumda %96 düzeyinde çıkan evet oyu, Rusya'nın Kırım'ı ve özel statüye sahip Sivastopol'u ilhaki ile sonuçlanmıştır.

16 Eylül 2014'te onaylanan Ortaklık Anlaşması ise AB ve Ukrayna arasında derin siyasi işbirliği ve ekonomik entegrasyonu öngörürken, tarafların karşılıklı olarak birbirlerinin pazarlarına girme ve serbest ticaret özgürlüğü tanımakta ve uzun soluklu entegre programlarının yürütülmesi amaçlanmaktadır. Poroşenko'nun Ukrayna'nın yeni devlet başkanı seçilmesinin ardından bir nebze de olsa yatışma eğilimi gösteren kaos ortamı ülkenin doğusunda Rusya yanlısı muhalifler ile Ukrayna ordusu arasında düşük yoğunluklu çatışmalar olarak devam etmiştir. Buna karşılık taraflar 21 Ekim Gaz Zirvesi öncesinde telefon görüşmesi yaparak bölgede ateşkes kararı almışlar ve bu karara tamamen riayet edilmesi gerektiği konusunda mutabakat sağlamışlardır.

3. İlişkilerin Ekonomik Boyutu

2013 yılında AB ülkeleri Rusya'dan 206,1 milyar dolar ithalat yapmalarına karşılık, 119,8 milyar dolar ihracat yapmışlardır. Rusya'nın AB ülkeleri ile ihracat – ithalat dengesinde avantajlı bir konumda olduğu görülmektedir. 2013 yılında AB ülkelerinin ithalatının %77,7'sini enerji oluştururken, ihracatının % 47,4'ünü ağır sanayi ürünleri ve ulaşım ekipmanları oluşturmaktadır.

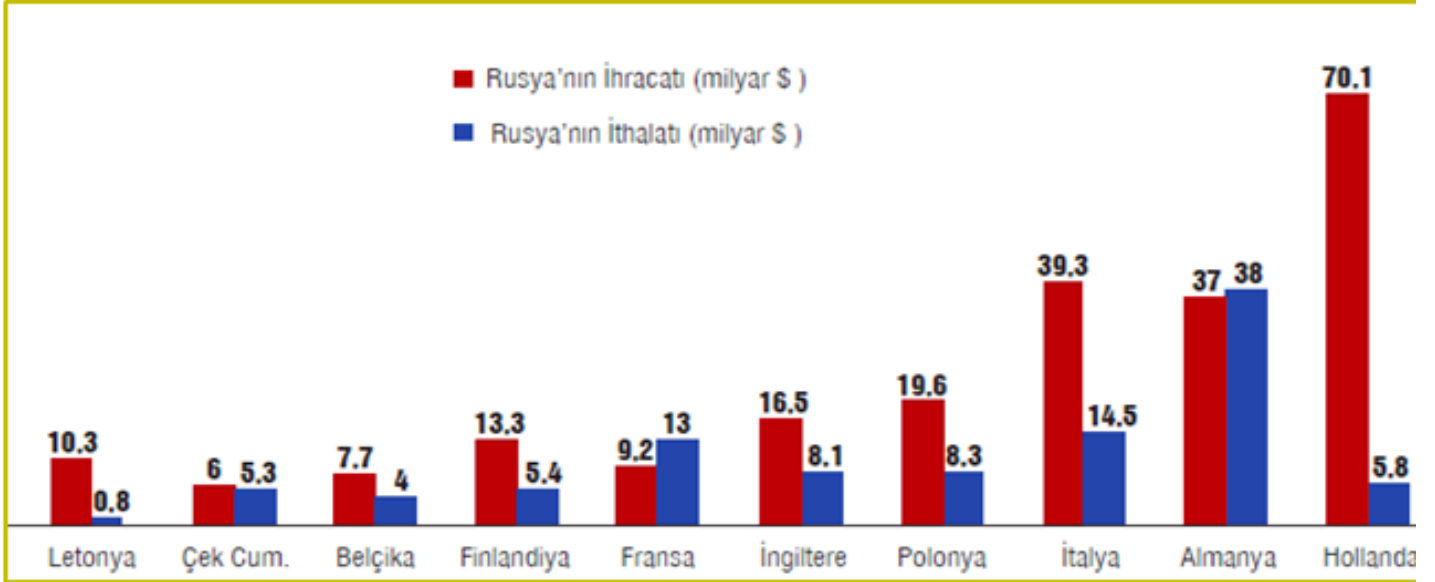
Grafik 1: 2004 – 2013 Arası AB'nin Rusya ile Toplam Ticareti²

²European Commission, "European Union, Trade in goods with Russia", http://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2006/september/tradoc_113440.pdf, (Erişim Tarihi: 14.10.2014).

Yine 2013'te Rusya'nın toplam dış ticaretinde AB, yüzde 49,4'lük oranla ilk sırada yer almaktadır. Rusya, toplam ihracatının yüzde 53,8'ini AB'ye yaparken, ithalatının ise yüzde 42,2'sini AB'den yapmaktadır. Rusya'nın dış ticaretinde AB'nin payı son yıllarda ciddi artış göstermiştir.

Grafik 2: Rusya'nın AB'deki İlk 10 Ticaret Ortağı (2013)³

AB – Rusya arasındaki ticarete ana ürün gruplarının dağılımının farklı oluşu karşılıklı bağımlılığı daha çok arttırmaktadır. AB, hatırı sayılır oranlarda, Rusya'ya makine, ulaşım ekipmanları ve sanayi ürünleri ihraç etmektedir. AB'nin katma değeri yüksek bu malları Rusya'ya satması AB ekonomisi için büyük önem taşırken tedarik edilen bu malların Rusya'daki modernizasyon ve inovasyon çalışmaları için gerekli olması, karşılıklı bağımlılığı arttırdığı gibi karşılıklı ekonomik yaptırımlara yönelik adımların uygulamada kısıtlı kalmasına neden olmaktadır.

Bununla beraber, Brent petrol fiyatının 50 doları görmesi ve Rus Rublesi'nin dolar karşısındaki sert düşüşü Rus ekonomisini derinden sarsmıştır. Ekonomik gelişmeler ışığında Putin 18 Aralık 2014 tarihinde yaptığı basın toplantısında ekonomik toparlanmanın en az 2 yıl alacağını ve özel sektöre finansman sağlanacağını belirtmiştir. Bu açıklamaya binaen ekonomistler ekonomik toparlanmanın yerli üretim ve tüketimle olabileceğinin altını çizmişlerdir. Rusya'nın içe kapanık, merkantilist, bir ekonomiye dönüşmesi ise AB ile olan ekonomik ilişkilerin yeniden şekillenmesi anlamına gelmektedir.

Öte yandan uluslararası kredi derecelendirme kuruluşu Fitch Ratings Rusya'nın uzun vadeli yerel ve yabancı para cinsinden kredi notunu BBB'den BBB-'ye düşürmüş ve görünümünü negatif olarak belirlemiştir. Rating kuruluşu, 2014'de yüzde 0,6 büyüyen Rusya ekonomisinin 2015'de yüzde 4 küçülmesini beklediklerini, 2017'ye kadar da pozitif yönlü bir büyüme beklemediklerine dikkat çekmiştir.

³ USAK, "Ukrayna Siyasi Krizinde Rusya ve Batı'nın Tutumu", http://www.usak.org.tr/images_upload/files/analiz_28_2014_Ukrayna.pdf, (Erişim Tarihi: 10.09.2014).

4. İlişkilerin Enerji Boyutu

4.1 Krizin Ukrayna – Rusya Arasındaki Doğal Gaz Ticaretine Etkisi

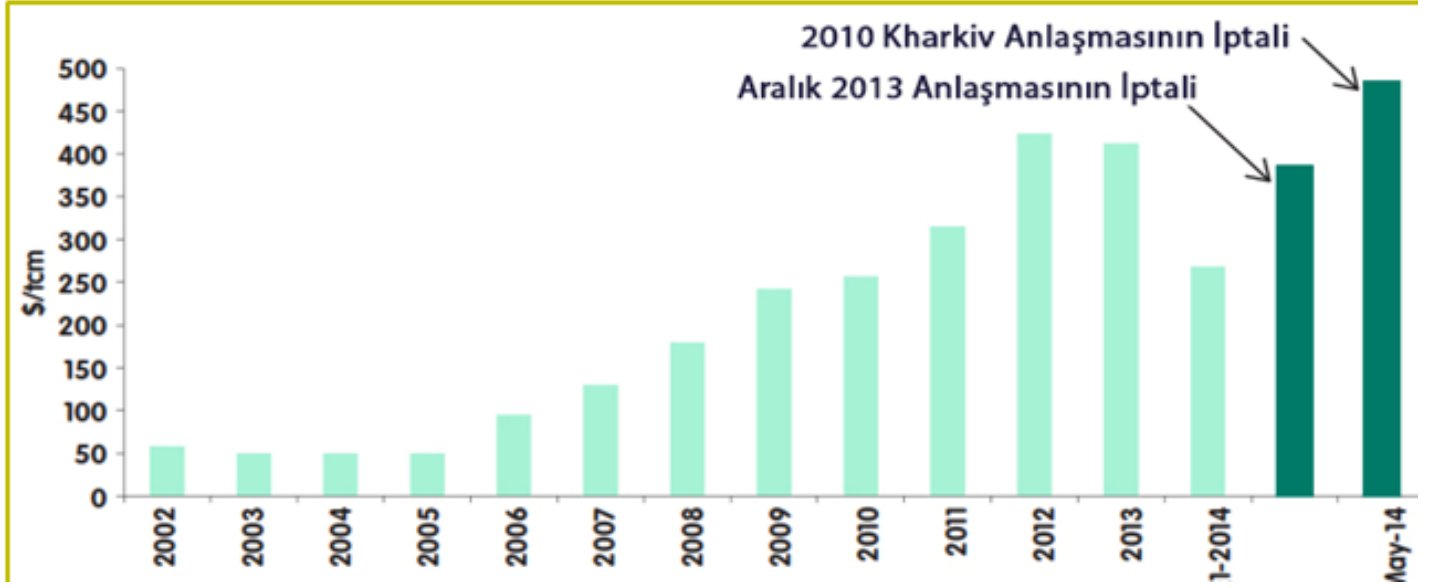

Kasım 2013'te Ukrayna'da krizin patlak vermesinden sonra 17 Aralık 2013'te eski Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukovich ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında ekonomi paketi ve doğal gaz fiyatı konularını kapsayan bir anlaşma imzalanmıştır. Anlaşmada Rusya'nın, Ukrayna'dan 15 milyar dolarlık devlet tahvili alması ve doğal gaz fiyatının 1000 metreküpünün 405 dolardan 268,50 dolara düşürülmesi kararlaştırılmıştır. Kiev'deki mevcut yönetimin değişmesi ve Kırım'ın ilhaki ile iki ülke arasındaki ilişkilerin kopma noktasına gelmesi sonucu bu anlaşma uygulanma zemini yakalayamamıştır.

Ukrayna, 2013 yılında, Rusya'dan 10 milyar dolarlık doğal gaz satın almış ve tutarın 8 milyar dolarlık kısmının ödemesini gerçekleştirmiştir. Kalan 2 milyar dolarlık borç, 2014 yılında Ukrayna tarafından satın alınan gazın fiyatının Rusya tarafından 1000 metreküp için 485,50 dolara yükseltilmesiyle beraber Haziran ayında 5,3 milyar dolara ulaşmıştır. 5,3 milyar dolara ulaşan borcun Ukrayna tarafından ödenmemesi nedeniyle Rusya, Haziran 2014'te Ukrayna'ya gaz akışını resmen durdurmuştur.

Gaz akışının durmasıyla, iki ülke arasında gaz borcunun ne kadar olduğu ve gaz fiyatlarının ne olacağı tartışmaları başlamıştır. Ukrayna, 485,50 dolara ulaşan gaz fiyatının Aralık 2013'te anlaşılan 268,50 seviyesine çekilmesini ve Kırım'ın ilhaki sebebiyle uğradığı zararın toplam borçtan düşülmesini talep etmiştir. Buna karşılık Rusya ise Haziran sonuna kadar 3,8 milyar dolarlık bir ödemenin yapılmasını ve gaz fiyatının 100 dolar geriye çekilerek 385,50 dolar olabileceğini deklare etmiştir. Haziran 2014'de iki taraf borç ve fiyat üzerinde mutabakat sağlayamadıklarından ilişkiler donma noktasına gelmiştir.

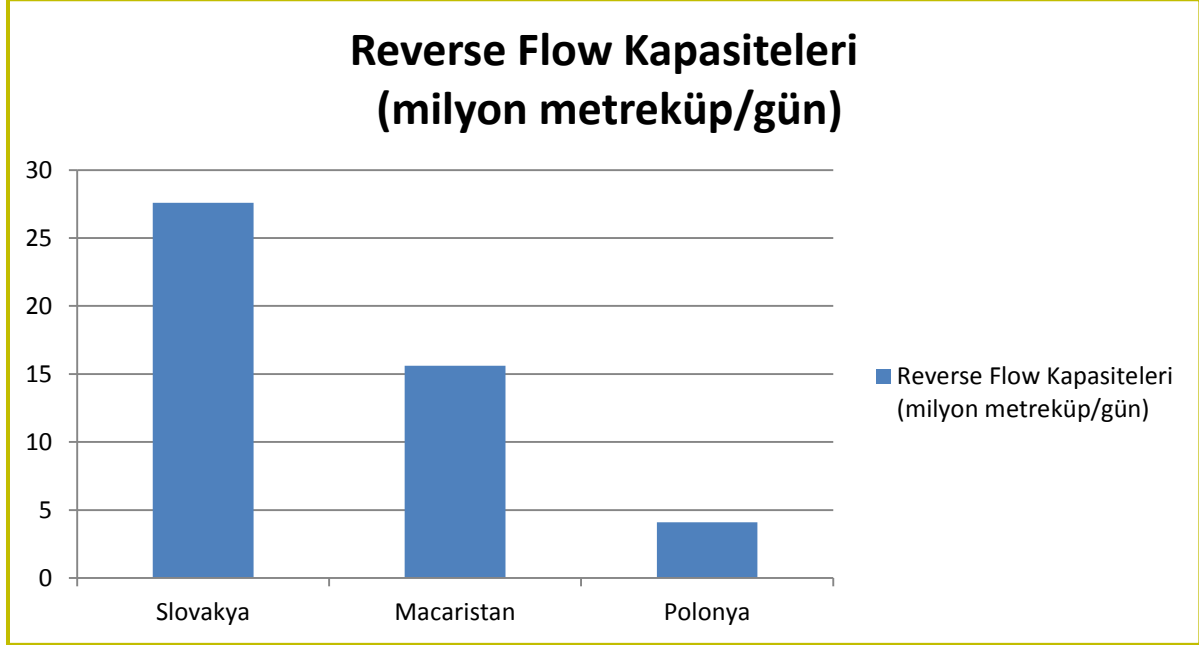
Grafik 3: 2002 – 2014 Arası Ukrayna – Rusya Doğal Gaz Ticaretindeki Fiyat Dalgalanmaları⁴

Ukrayna, Slovakya, Polonya, Macaristan gibi ülkelerden ters akış modunda gaz alım anlaşmaları yapmıştır. Yapılan anlaşmalar neticesinde Polonya'dan günlük 4 milyon metreküp, Macaristan'dan günlük 5 milyon metreküp, Slovakya'dan ise günlük 20 milyon metreküp ters akışla Ukrayna'ya gaz sağlanmaktayken, ithal edilen Rus gazında düşüşler yaşanması sebebiyle Polonya ve Macaristan ters akışı durdurmuş bulunmaktadır. Ukrayna üzerinden ithal edilen Rus gazı oranında Polonya'da %45, Avusturya'da da %15'lik azalmalar olmuştur. 18 Aralık 2014 tarihinde ise Ukrayna ve Polonya iletim sistem operatörleri mevcut ters akış kapasitesinin 1,5 milyar metreküp/yıl artırılmasına yönelik anlaşmaya varmışlardır. Anlaşmaya göre 250 milyon dolar maliyeti olan, normal akış modunda 8 milyar metreküp/yıl, ters akış modunda ise 7 milyar metreküp/yıl taşıma kapasitesi olan bir boru hattının inşa edilmesi planlanmaktadır. Şu an tek ters akım modunda arz kaynağı olan Slovakya'dan ise Ağustos 2014'te faaliyete başlayan Vojany-Uzhgorod boru hattıyla yılda 10 milyar metreküp gaz taşınması amaçlanmaktadır. 20 Ekim 2014 tarihinde Uktransgaz kayıtlarına göre Slovakya'dan günlük ters akış miktarı 27,6 milyon metreküpe ulaşmıştır. Ukrayna, Ekim 2014'te, Norveç enerji şirketi Statoil ile de gaz alımı konusunda anlaşmaya varmıştır. Statoil yetkilileri anlaşmanın kısa dönemli ve küçük ölçekli olduğunu açıklamışlardır. Macaristan Enerji Bakanlığı ise Kasım 2014'te yaptığı açıklamayla Ukrayna'ya Macaristan'dan ters akış modunda gaz arz etmenin mümkün olmadığını belirtmiştir.

⁴ ECFR, "Why Europe Should Support Reform of The Ukrainian Gas Market", http://www.ecfr.eu/publications/summary/why_europe_should_support_reform_of_the_ukrainian_gas_market_or_risk_a_c320, (Erişim Tarihi: 16.10.2014).

Grafik 4: Ters Akış Modunda Gaz Arzı Sağlayan Ülkelerin Ters Akış Kapasiteleri⁵

AB ise Ukrayna'nın gaz açısından transit geçiş noktası olması sebebiyle arabuluculuk görevi üstlenmiş ve soruna siyasi çabalar ile çözüm üretme yolunu benimsemiştir. 26 Eylül 2014'de AB'nin arabuluculuğunda taraflar Berlin'de bir araya gelmişlerdir. Yapılan bu toplantıda, taraflar, Ukrayna'nın borçları için bir ödeme takvimi ve gelecek kış aylarındaki gaz fiyatını görüşmüşlerdir. Toplantı sonucunda eski AB Enerji Komiseri GüntherOettinger, Ukrayna'nın Rusya'ya olan eski borçlarına mahsuben ekim ayı sonuna kadar 2 milyar dolar, yılsonuna kadar da 1,1 milyar dolar ödeme yapması ve fiyatın 385 dolar olması üzerinde mutabakata varıldığını açıklamıştır.30 Eylül 2014'de ise Ukrayna Enerji Bakanı YuriyProdan, Rusya'nın önerdiği fiyatın kabul edilemez olduğunu ve fiyatların politik unsurlarla değil, piyasa şartlarında belirlenmesi gerektiğini açıklamıştır.

21 Ekim 2014 tarihinde taraflar tekrardan doğal gaz krizini görüşmek üzere Brüksel'de biraraya gelmişlerdir. Zirvede anlaşma sağlanamamasına rağmen birçok konuda mutabakata varılmıştır.Ukrayna'nın önceki dönemden olan 5,3 milyar dolarlık doğal gaz borcu, 1000 metreküpü 268 dolardan yeniden hesaplanarak 3,1 milyar dolar olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu meblağın 1,45 milyar doları Ekim ayının sonuna kadar, geriye kalan 1,65 milyar doların da 2014 sonuna kadar Naftogaz tarafından ödenmesi planlanmıştır. Likidite sıkıntısı çeken Ukrayna bu meblağı ödemek için AB ve IMF'ten fon temin etmiştir. Yapılan görüşmelerde Ukrayna, AB'den 2 milyar dolarlık fon talep etmiştir. Rusya önümüzdeki altı ay için mevcut sözleşme üzerinden 100 dolar indirim öngören bir kararname çıkaracağına ve fiyatı bu dönem içerisinde sabit tutacağına dair taahhüt vermiştir. Ukrayna'nın ters akış modunda gaz almasına ilişkin olarak ise Rusya, bu konuyla ilgili yasal bir çerçevenin olmadığı ve sözleşmelerin böyle bir olanak tanımadığını iddia etmektedir. Ukrayna tarafı ise Slovakya'dan alınan gaz fiyatının ticari sır olduğu, ancak 385 doların altında olduğunu belirtmiştir. Ukrayna zirvede ön ödeme prosedürünün nasıl işleyeceğinin ikili anlaşmalar ile yasal bir çerçeveye oturtulması gerektiğini de savunmuştur. Bununla birlikte eski AB Enerji Komiseri Günther, Naftogaz'ın ödemeyi yapmaması durumunda Avrupa şirketlerinin ödemeyi yapabileceğini, sonra da Naftogaz'a alınan gazın yeniden satılabileceğini de açıklamıştır.

⁵ PETFORM.

29 Ekim 2014 tarihinde taraflar tekrardan Brüksel'de biraraya gelmişlerdir. 29 Ekim günü yapılan görüşmeler yaklaşık 10 saat sürmüş ve 30 Ekim günü görüşmelere devam edilmiştir. Uzun süre yapılan pazarlıkların ardından taraflar 30 Ekim akşamı anlaştıklarını açıklamışlar ve "kış paketi" olarak tanımlanan sevkiyatın başlaması ile ilgili anlaşmayı imzalamışlardır. Bu anlaşmaya göre 3,1 milyar dolar olarak belirlenen borcun 1,45 milyar dolarlık bölümü ivedilikle, kalan 1,65 milyar dilimlik bölümü de yılsonunda ödenecektir. Ödenecek bu tutarlar için AB ve IMF'tengüvence verilmiştir. Rusya ön ödemeli gaz satışını ise Mart 2016'ya ertelemiştir.

Ukrayna kış döneminde almayı planladığı 4 milyar metreküplük gazı ön ödemesiz olarak 1000 metreküpünü 378 dolardan alacaktır. Rus tarafı Mart 2016'dan sonra Ukrayna ile imzalanan 2009 – 2019 tarihli anlaşmanın geçerli olacağını da belirtmiştir.

4 Kasım 2014 tarihinde ise Naftogaz borcunun 1,45 milyar dolarlık bölümünü ödemiştir. 9 Aralık 2014 tarihinde ise Naftogaz, günlük 43,5 milyon metreküp olmak üzere, Rusya'dan gaz alımına başlamıştır. Ukrayna Aralık ayında kullanacağı 1 milyar metreküplük gaz için Rusya'ya 378 milyon dolar ödemiştir. Ukrayna borcunun kalan 1,65 milyar dolarlık kısmını ise 25 Aralık tarihinde ödemiştir.

4.2. Ukrayna'nın Makroekonomik ve Gaz Parametreleri

4.2.1. Makroekonomik Parametreler

Ukrayna, 2014 yılında, doğu bölgesindeki gelişmeler nedeniyle, zayıf gelir performansı göstermiş, yükselen harcama baskıları ve büyüyen Naftogaz mali açığı ekonomide %8 oranında küçülmeye neden olmuştur. Sanayisi ile GSYİH'nin ortalama %16'sını oluşturan Donetsk ve Luhansk bölgelerindeki çatışmalar nedeniyle tüm sektörler olumsuz etkilenmiş ve iç piyasada talep daralmaları yaşanmıştır. Bu daralmalar sıkı makroekonomik politikaların uygulanmasını da beraberinde getirmektedir. Sanayi üretimi Temmuz 2014'te %12,1, Ağustos 2014'te ise %20,1 oranında keskin bir düşüş yaşamıştır. Benzer keskin düşüşler diğer sektörlerde de gözlemlenmiştir. Ocak – Ağustos 2014 döneminde toptan ticaret %13,8, ulaştırma %4,1, inşaat %15,6, tarım %6,3 oranlarında düşüşler yaşanmıştır. Sanayileşmiş Doğu'daki istikrarsız durumun devam etmesi ve askeri harcamaların yüksek olması 2015 yılının ilk çeyreğinde de ekonomik iyileşmeyi engellemektedir. Ülkede yaşanan siyasi belirsizlik bankacılık sektöründe likidite sorununa ve yabancı sermayenin ülkeyi terk etmesine neden olmaktadır.

Tablo 1: Ukrayna'nın Makroekonomik Göstergeleri⁶

	2012	2013	2014F	2015F	2016F	2017F
Nominal GSYİH	1411.2	1454.9	1525.9	1679.2	1882.2	2104.3
Reel GSYİH (%)	0.2	0.0	-8.0	-1.0	3.5	4.0
Tüketim (%)	9.6	5.6	-6.7	-4.9	3.8	6.8
Sabit Yatırım (%)	0.9	-6.6	-25.6	-5.0	11.2	12.3
İhracat (%)	-7.7	-8.8	-8.6	3.4	3.5	4.1
İthalat (%)	1.9	-5.9	-22.7	0.2	5.9	6.2
GSYİH Deflatörü	8.1	3.1	14.0	15.0	8.3	7.5
Cari Denge (%)	-8.2	-9.2	-2.4	-0.8	-2.2	-2.9
Mali Denge	-4.5	-4.8	-5.8	-3.9	-2.8	-2.5

4.2.2. Ulusal Gaz Parametreleri

Ukrayna'nın giriş kapasitesi yılda 288 milyar metreküp, çıkış kapasitesi de yılda 178,5 milyar metreküp olan 39000 km'lik doğal gaz boru hattı bulunmaktadır. Bu boru hattı üzerinde 74 adet kompresör istasyonu bulunmaktadır. Ukrayna'nın yıllık kapasitesi 31,95 milyar metreküp olan 13 adet yeraltı depolama tesisi bulunmaktadır. Bu depolama tesislerinin 5'i batıda, 2'si merkezde, 1'i güneyde, 5'i ise doğudadır. Depolama kapasitesinin yaklaşık yüzde 80'ini batıda bulunan 5 tesis oluşturmaktadır. 10 Ocak 2015 verilerine göre depolama tesislerinde 10,70 milyar metreküp (toplam kapasitenin %33,50'si) gaz bulunmaktadır.

Harita 1: Ukrayna Gaz İletim Sistemi⁷

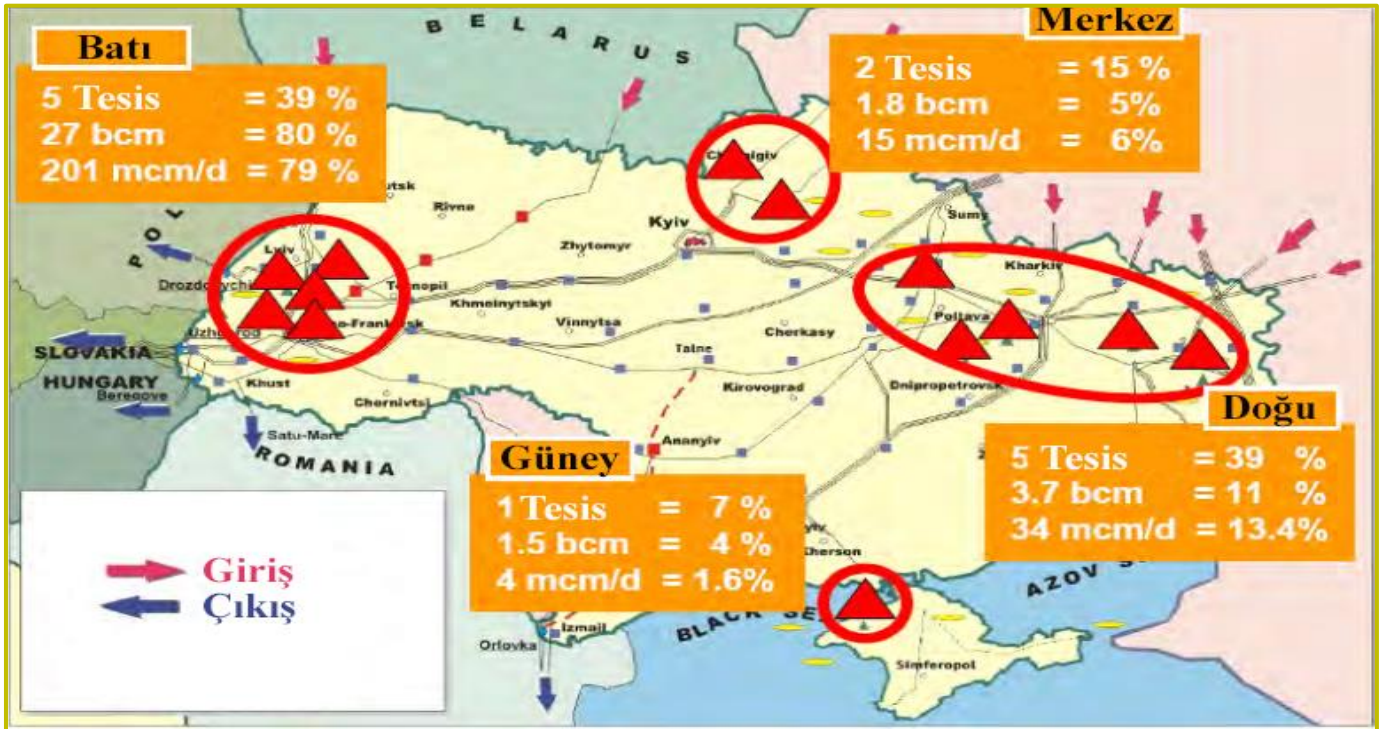
⁶ World Bank, "Ukraine Economic Update, October 2014", <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/eca/ua-macrouupdate-april-2013-en.pdf>, (Erişim Tarihi: 22.10.2014).

⁷ OilPrice, "Winter Gas Supply Crunch In Europe Unlikely, Experts Say", <http://oilprice.com/Energy/Natural-Gas/Winter-Gas-Supply-Crunch-In-Europe-Unlikely-Experts-Say.html>, (Erişim Tarihi: 07.10.2014).

Tablo 2: 10 Ocak 2015 Verilerine Göre Ukrayna Depolama Tesisleri Doluluk Oranları⁸

Depolama Tesisi	Depolama Kapasitesi	Depolanan Miktar	Doluluk Oranı	Bulunduğu Bölge
Bilche-Volytsko-Uherske	17,05 bcm	5,62 bcm	%32,98	Batı
Uherske (XIV-XV)	1,9 bcm	426mcm	%22,42	Batı
Oparske	1,92 bcm	355mcm	%18,54	Kiev
Dashavske	2,15 bcm	1,16bcm	%54,28	Batı
Bohorodchanske	2,3 bcm	1,22 bcm	%53,26	Batı
Kehychivske	700 mcm	302 mcm	%43,28	Batı
Verhunske	400 mcm	176mcm	%44,01	Doğu
Krasnopopivske	420 mcm	16 mcm	%3,84	Doğu
Proletarske	1 bcm	530 mcm	%53,06	Doğu
Solokhivske	1,3 bcm	81mcm	%6,24	Kiev
Chervonopartyzanske	1,5 bcm	620 mcm	%41,36	Doğu
Olyshivske	310 mcm	97mcm	%31,47	Doğu
Hlibovske	1 bcm	0	%0	Kırım
TOPLAM	31,95 bcm	10,70bcm	%33,50	

Harita 2: Ukrayna Gaz Altyapı Tesisleri⁹

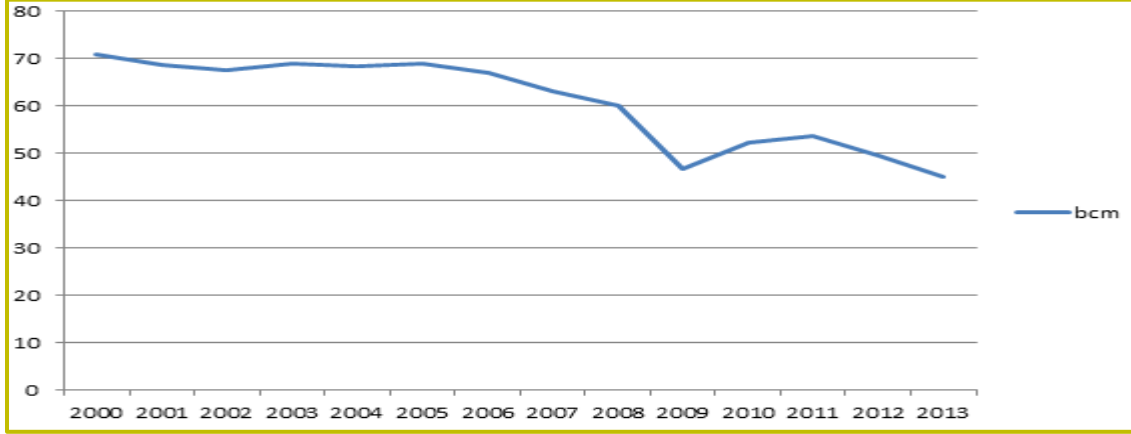
⁸GasInfrastructure Europe, <https://transparency.gie.eu>, (Erişim Tarihi: 27.10.2014).

⁹Ukrtransgaz.

Ukrayna’da 2014 senesindeki doğal gaz tüketimi geçen seneye göre %15,5 düşüş göstermiştir. 2013 senesindeki 32,36 milyar metreküplük tüketim, bu yılki dönemde 27,34 milyar metreküpe gerilemiştir.

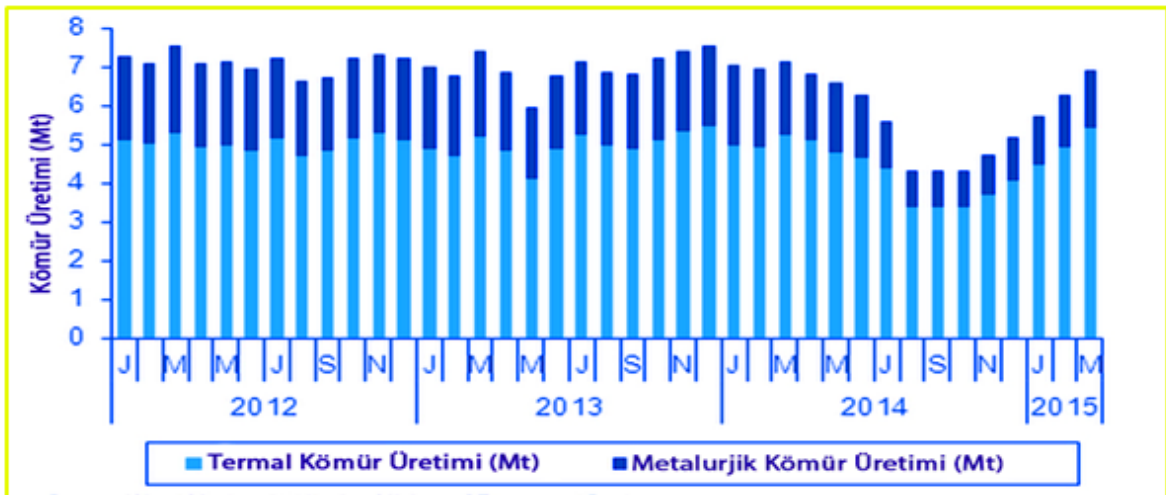
Ülkedeki mevcut durumdan dolayı, doğal gaz üretimindeki ve ithalatındaki düşüş tüketim miktarlarını doğrudan etkilemiştir.

Grafik 6: 2000 – 2013 Arası Ukrayna Doğal Gaz Tüketimi¹⁰

Ukrayna’da gelecek kış döneminde gaz arz güvenliğinin tehlikeye girmesi kömür üretiminin önemini arttırmıştır. Ukrayna Enerji Bakanı Prodan, önümüzdeki dönemde enerji stratejisi olarak, azalan doğal gaz arzına karşılık yerli kömür üretimini arttırmaya yönelebileceklerini açıklamıştır. Ancak, ülkedeki mevcut durum nedeniyle Donetsk ve Luhansk’taki kömür tesisleri zarar görmüş ve kömür üretimi 1/3’lük bir oranda azalmıştır. Gelecek dönemde 69 mt’lik ham kömür üretiminin yapılması amaçlanmaktadır. Bununla beraber, kış dönemi için Güney Afrika ile 1 mt’lik kömür ithalatı anlaşması yapılmıştır.

Grafik 7: Ukrayna’daki Kömür Üretimi Profili¹¹

¹⁰YCharts& PETFORM, “Ukraine Natural GasConsumption”,https://ycharts.com/indicators/ukraine_natural_gas_consumption, (Erişim Tarihi: 10.10.2014).

¹¹WoodMackenzie, “Ukraine Crisis: TheImpact of Damaged Infrastructure”, <http://www.woodmac.com/public/industry-views/12524892>, (Erişim Tarihi: 09.10.2014).

4.3. Rusya'nın Makroekonomik ve Gaz Parametreleri

4.3.1. Makroekonomik Parametreler

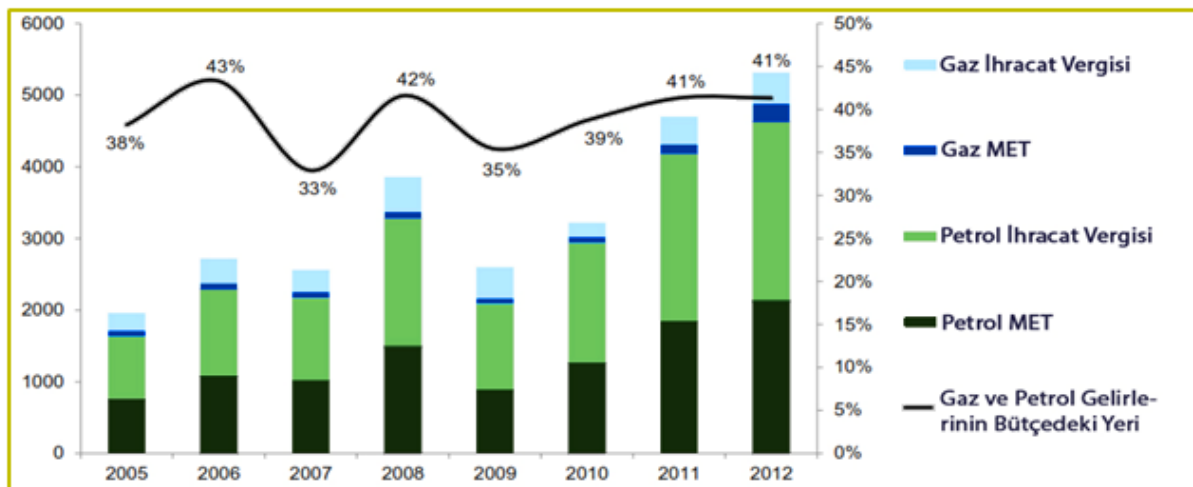
Brent petrol fiyatlarının 2014 Temmuz'dan Aralık ayına kadar varil başına %40 kadar düşmesi neticesinde, 1 ABD doları 54,4 ruble, 1 avro ise 65,7 ruble iken, Moskova Borsası'nda 16 Aralık akşam saatlerinde rublede yaşanan ani düşüşle ruble, dolar karşısında 80 rubleye, avro karşısında ise 91 rubleye kadar yükselerek değer kaybetmiştir. Gece yarısı Rusya Merkez Bankası'nın piyasaya 7 milyar dolar sürmesi ve kredi faizlerini %10,5'ten %17'e kadar çıkarması, 1 dolar fiyatının 69 rubleye kadar düşmesine neden olmuştur. Ancak 17 Aralık 2014 akşam saatlerinde ise doların değeri 6,1 ruble gerileyerek 61,4 ruble, avronun değeri 8,9 ruble gerileyerek 76,25 ruble düzeyine gelmiştir. Dolayısıyla kısa bir süre içerisinde Rus rublesi dolar karşısında %50 oranında değer kaybetmiştir.

Rusya ekonomisi Brent petrol fiyatının 95 dolarda kalması durumunda 2015 yılında "sıfır büyüme" gerçekleştirebilecekken, fiyatların 60 dolar bandında seyretmesi ekonominin gelecek dönem %4,7 oranında küçülmesini de beraberinde getirecektir. Bu durumda daha önceki finansal periyotlarda yaklaşık 30 milyar dolar civarında cari fazla veren Rusya, yaklaşık 60-70 milyar dolarlık bir cari açıkla karşı karşıya gelmesi öngörülmektedir. Rus Merkez Bankası'ndan yapılan açıklamaya göre ise Rusya'nın şu anda 373,66 milyar dolar değerinde altın rezervi bulunmaktadır.

4.3.2. Gaz Parametreleri

Rusya'da kanıtlanmış gaz rezervi 44,8 trilyon metreküpken bu oransal olarak bütün dünya rezervlerinin yüzde 24'üne tekabül etmektedir. Bu haliyle ülkedeki rezervler, tüketimi 76 yıl boyunca karşılayabilecek düzeydedir. Söz konusu rezervlerin çok büyük bir bölümü Batı Sibiryaya bölgesindeki 21 dev gaz sahasında bulunmaktadır. Dünyanın en büyük doğal gaz rezervlerine sahip olan Rusya'da doğal gaz ekonominin yaklaşık %15'ini oluşturmaktadır. Bu sebeple Rusya'nın doğal gaz pazarlarını muhafaza etmesi kritik önem taşımaktadır.

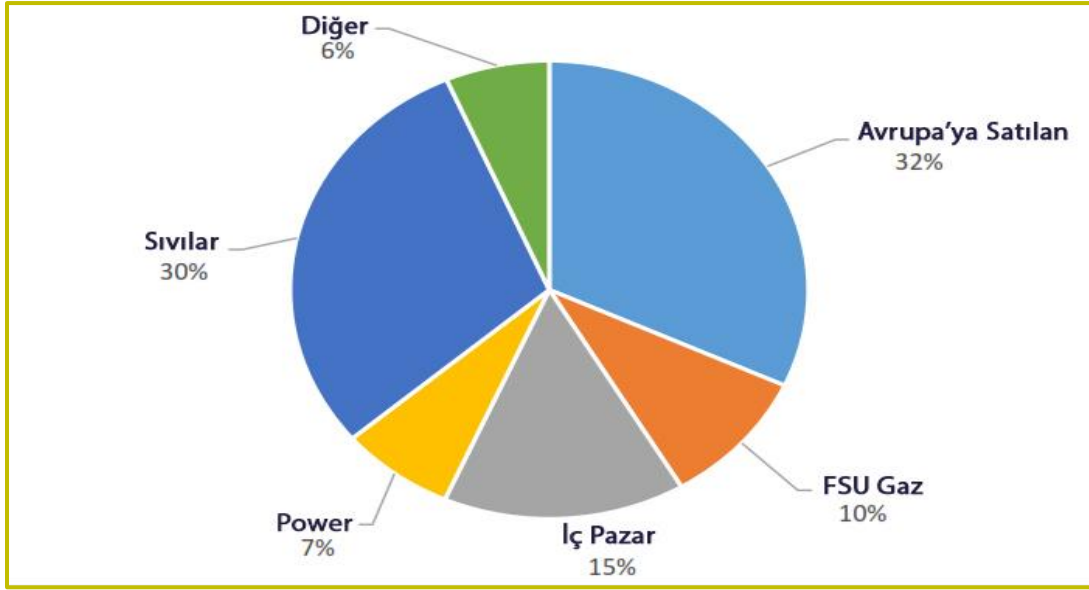
Grafik 8: Petrol ve Doğal Gazın Rus Bütçe Gelirlerine Katkısı¹²

¹²Oxford Energy, "Reducing European Dependence on Russian Gas", <http://www.oxfordenergy.org/2014/10/reducing-european-dependence-on-russian-gas-distinguishing-natural-gas-security-from-geopolitics/>, (Erişim Tarihi: 21.12.2014).

Gazprom, Avrupa gaz talebinde yaşanacak düşüşleri varsayarak, son on yıl içerisinde, sıvı hidrokarbon üretim ve rafinerisi gibi ürün çeşitlendirmesine gitse de hala şirket gelirlerinde Avrupa'ya satılan gazın payı oldukça yüksektir. Batı tarafından Rusya'ya karşı uygulanan yaptırımlar ve Ukrayna Krizi sonucu, 17 Kasım 2015 verilerine göre, Gazprom'un doğal gaz üretimi %5,2, net karı ise 430 milyar ruble düşüş yaşamıştır.

Grafik: 2013 Gazprom Gelirlerinin Dağılımı¹³

AB ile Rusya arasında kısa vadede karşılıklı bağımlılık oldukça yüksek gibi görünse de iki taraf da uzun vadede arz kaynaklarını çeşitlendirmek adına pozisyon belirlemektedir. Ukrayna Krizi ve Kırım'ın ilhaki ise uzun vadede yürütülmesi öngörülen projelerin hızlandırılmasına da yol açabilecektir.

Rusya, Asya'ya gaz ihracatını 2007 yılında yayınladığı "Doğu Gaz Programı" ile gündemine almış, 2009 yılında ise yayınladığı Rus enerji strateji belgesiyle programın kapsamını genişletmiştir. Ancak, bu belgeler sonrasında Çin ile yürütülen müzakereler, fiyat ve miktar gibi konular nedeniyle sonuçlandırılmamıştır. Ukrayna krizi'nin patlak vermesi ve Batı'nın almış olduğu yaptırım kararları ile birlikte Rusya pazar çeşitlendirmesi yoluna gitmiş ve süreci hızlandırmıştır. Mayıs 2014'te Çin ile Doğu Sibiry gazını satmak için anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre Rusya, Irkutsk ve Yakutia gaz sahalarından Çin sınırına ulaşan 38 milyar metreküp/yıl kapasiteli bir boru hattı inşa etmeyi planlamaktadır.

Gazprom yerli rakiplerinden Novatek ve Rosneft ile LNG projeleri geliştirmeye yönelik iş birliği yapma kararı almıştır. Bu kararlar Rusya, gaz satışının azalması riskine karşı pazar çeşitlendirmesine gitmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda Asya'da 10-15 milyon ton kapasiteli iki terminal, Baltık Denizi'nde ise 7,5 milyon ton kapasiteli bir terminal inşa etmeyi planlamaktadır. Bununla birlikte Novatek'in Yamal LNG projesi devlet desteğiyle devam etmektedir ve 2017-2018 döneminde faaliyete geçmesi planlanmaktadır. Rusya bu stratejik noktalara LNG inşa ederek, hem Asya pazarına, hem de Güney

¹³A.g.m.

Amerika pazarına nüfuz etmeyi amaçlamaktadır. Rus hükümeti vergi muafiyeti ve teşviklerle LNG projelerinin önünü açarak küresel gaz pazarına girmeyi hedeflemektedir.

Putin, 01 Aralık'taki Ankara ziyaretinde ise Güney Akım projesinden vazgeçildiğini açıklamıştır. İptal edilen bu projenin yerine Rusya Russkaya kompresör istasyonundan Türkiye-Yunanistan sınırına kadar ulaşacak 63 milyar metreküp kapasiteli yeni bir boru hattı inşa edileceği Putin tarafından açıklanmıştır. Söz konusu projenin maliyeti yaklaşık olarak 40 milyar dolar olacağı açıklanmıştır.

4.4. AB'nin Makroekonomik ve Gaz Parametreleri

4.4.1. Makroekonomik Parametreler

Eurostat verilerine göre, avro bölgesinde, 2013'te %0,8 olan büyüme oranı bu sene % 0,2'de kalmıştır. Komisyon 2014 tahminlerine göre 2015 yılında %1,1, 2016 yılında ise %1,6'lık büyüme oranları beklenmektedir. Avrupa'nın büyüme hızının yavaşlaması yatırımcıları endişelendirmektedir. Avrupa'nın en büyük ekonomisi Almanya'nın ihracat oranı ise son dönemde %5,8 oranında düşmüştür. Büyüme oranlarındaki gelişimin zayıf kalması enerji talebini de doğrudan etkilemektedir.

4.4.2. Gaz Parametreleri

Dünya'nın en büyük tüketicilerinden biri olan AB'nin doğal gazda önceliği düşük fiyat ve güvenli arzdir. Bu noktadan yola çıkarak AB, üye devlet sektörlerinin entegre olduğu ortak tek bir enerji pazarı ve Rus doğal gaz ithalatına bağımlılığın azaltılmasına yönelik teşvik olmak üzere iki temel politika tasarlamıştır. Piyasa dinamiklerini her daim ön planda tutan AB, ortak enerji pazarıyla daha verimli bir piyasa yapısı ve fiyatların piyasa şartlarında belirlendiği rekabetçi bir yapının oluşturulmasını amaçlamaktadır. Ancak, üye devletlerin en ucuz ve güvenilir arz kaynaklarından gaz almak için birbirleriyle yarışması ortak pazar oluşumunun önünde engel teşkil etmektedir.

Üye devletlerin Rusya ile uzun dönem kontratları bulunmaktadır. Gaz ihtiyacının yaklaşık %30'unun Rusya'dan karşılanması, AB'yi kısa dönemde Rusya'ya karşı bağımlı hale getirmektedir. Ancak AB izlediği uzun dönemli planlamalar ile bu bağımlılığı azaltmayı amaçlamaktadır. ABD başta olmak üzere diğer LNG kaynaklarından gaz satın almayı, Kuzey Afrika, Afrodit bölgesi, Kuzey Irak, Hazar Bölgesi gibi Avrupa'ya yakın noktalardan da boru hatlarıyla gaz taşımayı hedeflemektedir. Uzun vadede bu hedeflere ulaşarak Gazprom'dan ithal edilen gazın fiyatı optimum düzeye çekilmesi amaçlanmaktadır. Bu sayede fiyatların politik değil, piyasa unsurlarıyla sağlanması hedeflenmektedir.

Harita: Rusya'dan İthal Edilen Ortalama Gaz Fiyatları¹⁴

İthal edilen Rus gazının %48'i Ukrayna'dan transit olarak geçmektedir. Rus gazı Kuzey Akım ve Yamal Boru Hatları ile Kuzey Batı ve Orta Avrupa'ya taşınmakta, Ukrayna'dan geçen transit gaz ise Güney Doğu Avrupa ülkelerine taşınmaktadır. Olası bir Ukrayna gaz kesintisi durumu Güney Doğu Avrupa gaz arz güvenliğini tehlikeye atmasına rağmen bölgedeki gaz altyapısına yapılan yatırımlar ve Almanya'dan bölgeye ters akış adaptasyonunun 2006 ve 2009 yıllarındaki krizlere göre daha iyi durumda olması oluşabilecek bir arz sıkıntısının etkilerini azaltmaktadır. Olası bir kriz durumunda bölgedeki arz güvenliğini rahatlatmak için hazırlanan projeksiyonlarda Kuzey Akım'dan gelen gazın Çek Cumhuriyeti ve Slovakya üzerinden Avusturya'da bulunan Central European Gas Hub (Baumgarten)'ına taşınması da AB tarafından planlanmaktadır.

¹⁴Bruegel, "Rebalancing the EU-Russia-Ukraine Gas Relationship", <http://www.bruegel.org/publications/publication-detail/publication/862-rebalancing-the-eu-russia-ukraine-gas-relationship/>, (Erişim Tarihi: 21.12.2014):

Harita 2: Rus Gazının Avrupa'ya Arz Yolları¹⁵

Güney Akım'ın iptali AB'nin enerji stratejisindeki çatlakları da görünür hale getirmektedir. Rus doğalgazını Ukrayna üzerinden tedarik eden Orta ve Doğu Avrupa ülkelerinden Macaristan, Avusturya, Sırbistan ve Bulgaristan, inşa edilecek yeni boru hattını son 10 yılda Ukrayna'dan kaynaklanan doğalgaz kesintilerinden kendilerini koruyacak bir çözüm olarak görmelerine rağmen Brüksel boru hattını AB'nin Rusya'ya bağımlılığını artıracak bir unsur olarak değerlendirmektedir. Projenin iptal olmasıyla söz konusu ülkeler nasıl bir strateji izleyecekleri konusunda arayışa girmişlerdir. AB Komisyonu Başkanı Juncker ise projenin iptalinden sonra yaptığı açıklamada, projenin devam edebileceğini, Rus gazının Bulgaristan'a ve tüm Avrupa'ya akmasını istediklerini ancak enerji konusunda kendilerine yönelik şantajı da kabul etmeyeceklerini belirtmiştir. Avrupa'nın, projenin iptal edilmesi ile en büyük zararı görecektir. Bulgaristan'a her türlü yardımın yapılacağını ifade eden AB Komisyonu Başkanı, Güney Akım'ın devam etmesi konusunda topun Rusya'nın sahasında olduğunu ve doğal gaz boru hattının inşa edilebileceğini de kaydetmiştir.

Projenin iptal edileceğinin açıklanmasından sonra, ABD ve AB temsilcilerinin toplantısının taslak karar metninde, Avrupa ve Ukrayna'nın enerji güvenliğini Rusya'ya karşı sağlamlaştırma ve Rusya'ya yönelik yeni yaptırımlar üzerinde çalışma mesajı yer almıştır. Metinde, Avrupa'nın tedarik kaynaklarını çeşitlendirmek için ABD'den LNG alma olasılığı memnuniyetle karşılanırken, AB ve ABD'nin 'Ukrayna'daki yeni hükümet ile dayanışma içinde olduğu ve Ukrayna'da enerji sektöründeki reformların devam etmesi gerektiğinin altı çizilmiştir.

¹⁵ ICIS, "Russian GasPipeline to Europe".

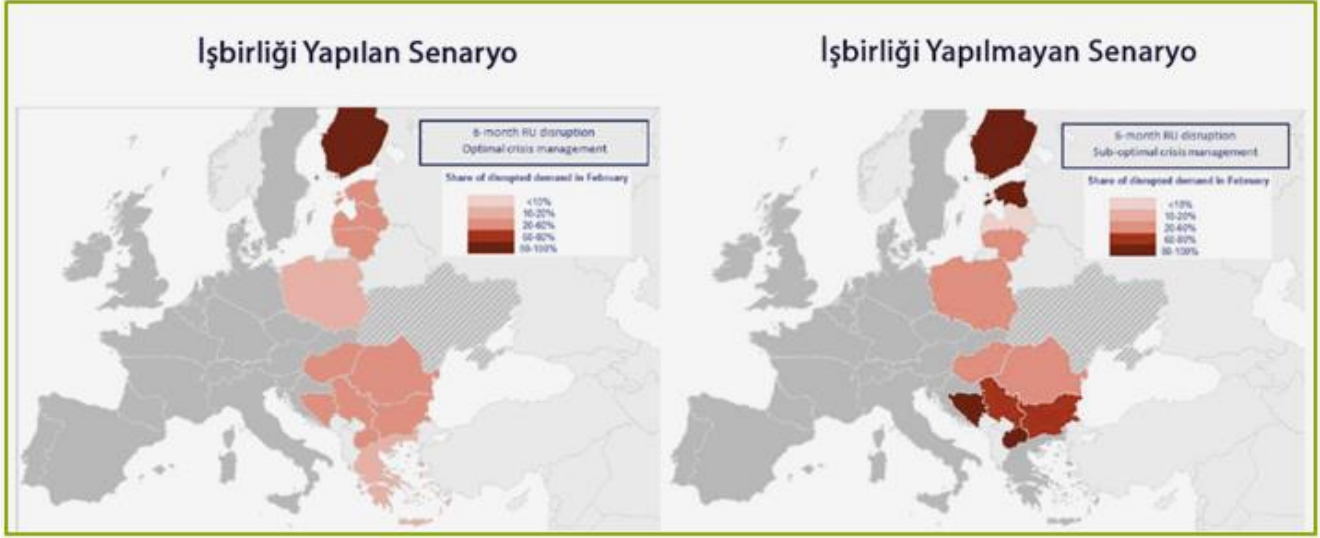
Tablo 3: 2003 – 2013 Arası Avrupa Ülkelerinin İthal Ettikleri Rus Gazı Miktarları (milyar metre küp)¹⁶

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
WESTERN											
Austria	6	6	6.8	6.6	5.4	5.8	5.4	5.6	5.4	5.4	5.2
Belgium	0	0	2	3.2	4.3	3.4	0.5	0.5	0	0	0
Denmark	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.3	0.3
Estonia	0.8	0.9	1.3	0.7	0.9	0.6	0.8	0.4	0.7	0.6	0.7
Finland	5.1	5	4.5	4.9	4.7	4.8	4.4	4.8	4.2	3.7	3.5
France	11.2	14	13.2	10	10.1	10.4	8.3	8.9	8.5	8.2	8.6
Germany	35	40.9	36	34.4	34.5	37.9	33.5	35.3	34.1	34	41
Greece	1.9	2.2	2.4	2.7	3.1	2.8	2.1	2.1	2.9	2.5	2.6
Ireland	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0.3	0.5
Italy	19.8	21.6	22	22.1	22	22.4	19.1	13.1	17.1	15.1	25.3
Latvia	2.4	1.2	1.4	1.4	1	0.7	1.1	0.7	1.2	1.1	1.1
Lithuania	2.9	2.9	2.8	2.8	3.4	2.8	2.5	2.8	3.2	3.1	2.4
Netherlands	2.3	2.7	4.1	4.7	5.5	5.3	4.3	4.3	4.5	2.9	2.9
Switzerland	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4	0.3	0.3	0.3	0.3	0.3	0.4
Turkey	12.9	14.5	18	19.9	23.4	23.8	20	18	26	27	26.7
United Kingdom	0	0	3.8	8.7	15.2	7.7	11.9	10.7	12.9	11.7	16.6
Sub-Total	100.6	112.2	118.7	122.5	133.9	128.7	114.2	107.5	121	116.2	137.8
EASTERN											
Bosnia and Herzegov	0.2	0.3	0.4	0.4	0.3	0.3	0.2	0.2	0.3	0.3	0.2
Bulgaria	2.9	3	2.6	2.7	2.8	2.9	2.2	2.3	2.5	2.5	2.9
Croatia	1.2	1.1	1.2	1.1	1.1	1.2	1.1	1.1	0	0	0.2
Czech Republic	7.4	6.8	7.4	7.4	7.2	7.9	7	9	8.2	8.3	7.9
Hungary	10.4	9.3	9	8.8	7.5	8.9	7.6	6.9	6.3	5.3	6
Macedonia	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1
Poland	7.4	6.3	7	7.7	7	7.9	9	11.8	10.3	13.1	12.9
Romania	5.1	4.1	5	5.5	4.5	4.2	2.5	2.6	3.2	2.5	1.4
Serbia	1.9	2.3	2	2.1	2.1	2.2	1.7	2.1	2.1	1.9	2
Slovakia	7.3	7.8	7.5	7	6.2	6.2	5.4	5.8	5.9	4.3	5.5
Slovenia	0.7	0.7	0.7	0.7	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5	0.5	0.5
Other countries	0	0	0	0.4	0.5	0.6	1.2	2.1	1.3	0.8	1.2
Sub-Total	44.6	41.8	42.9	43.9	39.9	43	38.5	44.5	40.7	39.6	40.8
GRAND TOTAL	145.2	154	143.5	166.4	173.8	171.7	152.7	152	161.7	155.8	178.6
Deliveries under long term contracts**					158.8	168.5	142.8	138.6	150.3	139.9	166

16 Ekim 2014 tarihinde Avrupa Komisyonu tarafından 2014 – 2015 AB Gaz Stres Raporu yayınlanmıştır. Ekim 2014 – Şubat 2015 (6 ay) dönemini kapsayan bu raporda kısa dönemli gaz arz güvenliğine yönelik önlemler ve öneriler ele alınmıştır. Rapora göre; Eylül / Ekim 2014 döneminde Rus gaz arzında ciddi düşüşler vardır. Bu dönem rakamları baz alındığında 6 aylık dönemde 5 ile 9 bcm arası gaz arzında azalma beklenmektedir ve olası kesinti durumunda depolanan doğal gazın kullanımı ve LNG ithalatı söz konusu olacaktır. Kesinti karşısında üyeler arasında işbirliği sağlanamazsa Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Makedonya ve Bosna Hersek'te %40, Macaristan'da %30, Polonya'da ise %20'ye varan gaz kesintileri yaşanabilir. İşbirliği sağlarsa kesintilerin %10 kadar azalması tahmin edilmektedir. Ülkeler buldukları coğrafyaya göre, teknik kapasitelerini de dikkate alarak piyasaya şartlarında hareket etmelidirler.

¹⁶Oxford Energy, "Reducing European Dependence on Russian Gas", <http://www.oxfordenergy.org/2014/10/reducing-european-dependence-on-russian-gas-distinguishing-natural-gas-security-from-geopolitics/>, (Erişim Tarihi: 28.10.2014).

Harita 3: Olası Arz Kesintisi Karşısında Kriz Yönetimi Senaryoları¹⁷

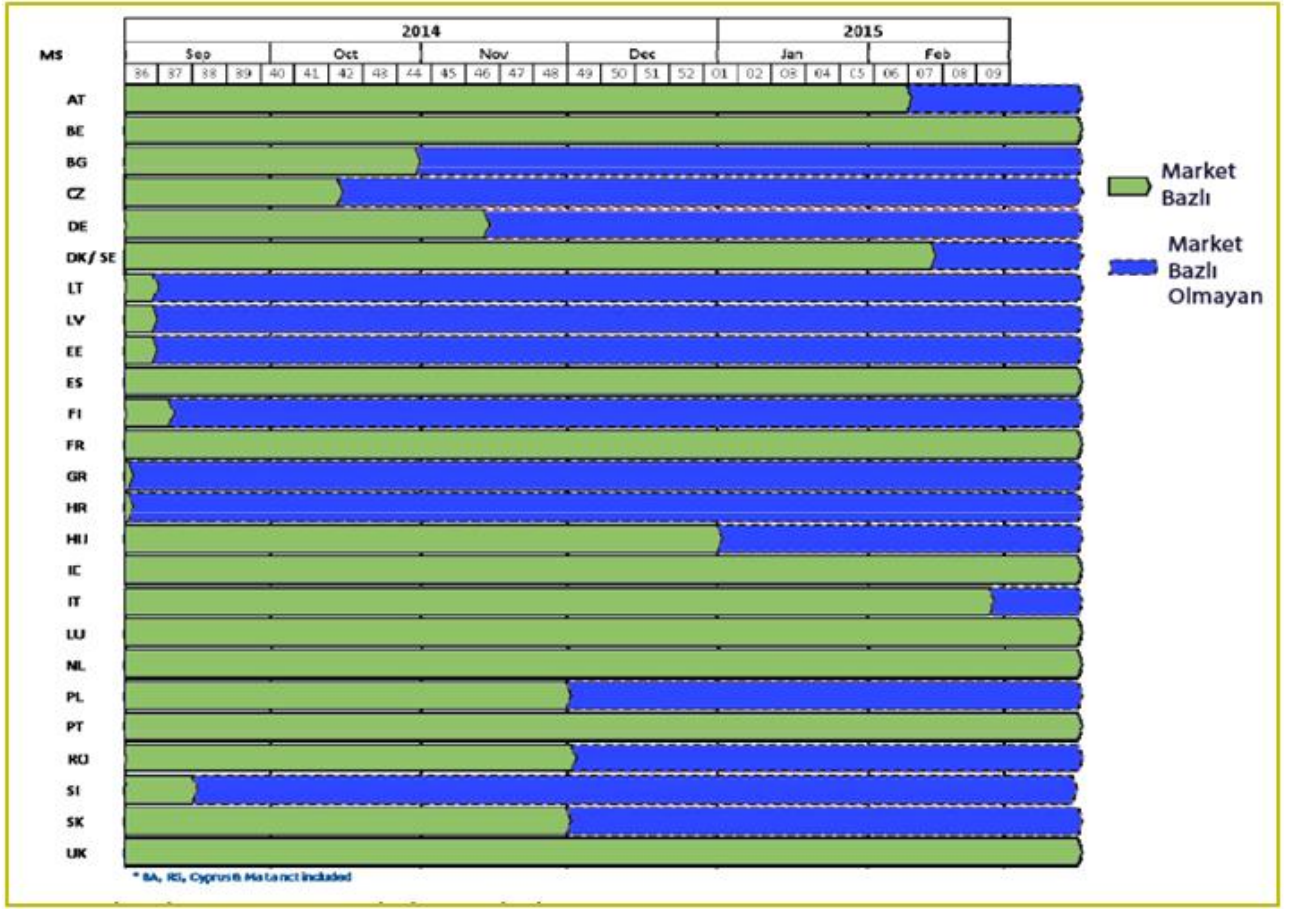
Rapora göre; Kısa dönemde yerli üretimi arttırmak mümkün değildir ve Kuzey Afrika ve Norveç'ten ithal edilen gaz miktarında artırılamaya gidilebilir. Üyeler arasındaki farklı politik yaklaşımlar piyasa bazlı olmayan önlemlerin alınmasına yol açabilir. Bölgesel işbirliğine gidecek ülkelerin piyasa bazlı önlemler alması olası bir krizin etkilerini azaltacaktır.

Raporda, piyasa bazlı çalışmaların yapılması, kriz durumlarının tanımlanması ve acil durum önlemlerinin belirlenmesi ile işbirliği ve koordinasyon planlamasının yapılması olarak üç ana başlık altında olası bir arz kesintisine yönelik öneriler getirilmiştir. Bu ana başlıklar altında;

- Enterkonnektör kapasiteleri maksimize edilmesi ve sınır ötesi ticaret arttırılması,
- Yeraltı Depolama sistemleri optimize edilmesi,
- LNG terminalleri ile ilgili projeler tamamlanması,
- 994 / 2010 Nolu yönetmeliğin standart prosedürü yerine getirilmesi,
- Birlik ve bölgesel bazda arz standartlarının arttırılması,
- Yakıt değişim potansiyeli ve operasyonel uygulamaların maksimize edilmesi,
- İletim Sistem Operatörünün acil durumlardaki rolünün tanımlanması,
- Bölgesel işbirliğinin geliştirilmesi,
- Bilgi akışının daha şeffaf yapılması,
- AB Komisyonunun acil durumlardaki yetkili merci rolünün devam etmesi,
- AB üyesi olmayan ülkeler ile işbirliği içerisinde olunması, şeklinde öneriler getirilmiştir.

¹⁷EuropeanCommission, "Energy Security StressTests", http://ec.europa.eu/energy/stress_tests_en.htm, (Erişim Tarihi: 16.10.2014).

Grafik 10: Çalışan Piyasa Mekanizmasının Kriz Yönetimine Katkısı¹⁸

4.5. Güney Doğu Avrupa Ülkelerinin Ulusal Gaz Parametreleri

4.5.1. İtalya

AB'nin üçüncü büyük gaz piyasası ve Ukrayna'dan transit gelen gazın en büyük tüketicisi olan İtalya, Rusya'dan AB'ye ithal edilen gazın %20'sini tüketmektedir. İtalya'nın doğal gazda ithalata bağımlılık oranı %89'dur. Yıllık gaz tüketimi ise yaklaşık olarak 75 milyar metreküp civarındadır. 10 adet depolama tesisi bulunan İtalya'da 3 adet de LNG terminali bulunmaktadır. Yıllık gaz depolama miktarı 9 milyar metreküptür. Olası bir kesintiden en fazla etkilenebilecek olan ülkelerin başında gelen İtalya, karşılaşılabilecek bir arz krizine karşı, Kuzey Batı Avrupa'dan ve Kuzey Afrika'dan ithal ettiği gazın hacmini arttırmayı planlamaktadır.

¹⁸A.g.m.

4.5.2. ek Cumhuriyeti

ek Cumhuriyeti'nin doğal gazda ithalata bağımlılık oranı %98'dir. Yıllık gaz tüketimi yaklaşık olarak 8,4 milyar metreküptür. LNG terminali bulunmayan ek Cumhuriyeti'nde, 3 adet depolama tesisinde yıllık 3,5 milyar metreküp depolama yapılmaktadır.

4.5.3. Macaristan

Macaristan'ın doğal gazda ithalata bağımlılık oranı %80'dir. Yıllık gaz tüketimi yaklaşık olarak 11,5 milyar metreküptür. LNG terminali bulunmayan Macaristan'da, 6 adet depolama tesisinde yıllık 5,43 milyar metreküp depolama yapılmaktadır.

4.5.4. Slovakya

Slovakya'nın doğal gazda ithalata bağımlılık oranı %100'dür. Yıllık gaz tüketimi yaklaşık olarak 5,3 milyar metreküptür. LNG terminali bulunmayan Slovakya'da, 2 adet depolama tesisinde yıllık 3,02 milyar metreküp depolama yapılmaktadır.

4.5.5. Avusturya

Avusturya'nın doğal gazda ithalata bağımlılık oranı %71'dir. Yıllık gaz tüketimi yaklaşık 9 milyar metreküptür. LNG terminali bulunmayan Avusturya'da, 9 adet depolama tesisinde yıllık 7,4 milyar metreküp depolama yapılmaktadır.

4.5.6. Bulgaristan

Bulgaristan'ın doğal gazda ithalata bağımlılık oranı %80'dir. Yıllık gaz tüketimi yaklaşık 3 milyar metreküptür. LNG terminali bulunmayan Bulgaristan'da, 1 adet depolama tesisinde 1,35 milyar metreküp depolama yapılmaktadır.

4.5.7. Yunanistan

Yunanistan'ın doğal gazda ithalata bağımlılık oranı %61'dir. Yıllık gaz tüketimi yaklaşık 4,4 milyar metreküptür. 1 adet LNG terminali bulunan Yunanistan'da, depolama tesisi bulunmamaktadır.

4.5.8. Romanya

Romanya'nın doğal gazda ithalata bağımlılık oranı %69'dur. Yıllık gaz tüketimi yaklaşık 13,6 milyar metreküptür. LNG terminali bulunmayan Romanya'da, 8 adet depolama tesisinde 2,6 milyar metreküp depolama yapılmaktadır.

4.5.9. Sırbistan

Sırbistan'ın doğal gazda ithalata bağımlılık oranı %80'dir. Yıllık gaz tüketimi yaklaşık 2,4 milyar metreküptür. Sırbistan'da LNG terminali ve depolama tesisi bulunmamaktadır.

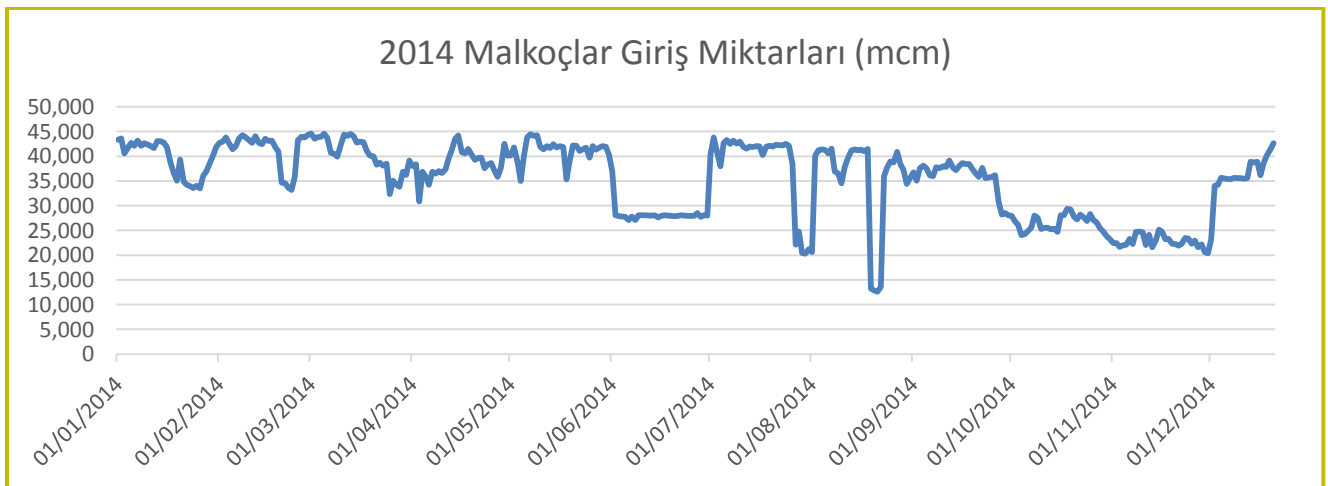
5. Son Gelişmelerde Türkiye'nin Konumu

1 Aralık 2014 tarihinde Putin'in Türkiye ziyareti sırasında Güney Akım projesinin iptalini açıklaması uluslararası kamuoyunda büyük bir yankı uyandırmıştır. Görüşmeler sırasında Gazprom'un Türkiye'ye, 14 milyar metreküp Ukrayna'dan transit gazın yerine geçmek üzere, 63 milyar metreküp kapasitesinde yeni bir boru hattının inşa edilmesine karar verilmiştir. Türkiye'ye gidecek yeni boru hattı Yunanistan sınırında oluşturulacak ticaret merkezine (hub) yaklaşık 50 milyar metreküp doğalgaz getirilmesine olanak sağlayacaktır. Bununla birlikte Gazprom'un, Türkiye'ye yönelik boru hattı için Rusya'da yeni bir hukuki teşekkül oluşturmasına ve Mavi Akım'ın kapasitesinin 3 milyar metreküp daha artırılmasına da karar verilmiştir. Küresel enerji kamuoyunda yankı uyandıran bu projenin adı "Turkstream" olarak lanse edilmeye başlanmıştır.

Türkiye, yıllık, Ukrayna, Moldova, Romanya ve Bulgaristan'dan transit olarak geçen 14 milyar metreküp/yıl miktarında Rus gazı ithal etmektedir. İthal edilen gazda eylül, ekim ve kasım ayında düşüşler yaşanmış, gaz akışı yaklaşık 22-24 milyon metreküp/gün civarında gerçekleşmiştir. Putin'in Ankara ziyaretinden sonra ise bu miktar yaklaşık 35-42 milyon metreküp/gün seviyesine ulaşmıştır. Kış döneminde günlük 230 milyon metreküpe ulaşan gaz tüketiminin yaklaşık %25'i (43-45 milyon metreküp) bu hat üzerinden tedarik edilmektedir. Ancak Marmara bölgesinin ve özellikle İstanbul'un tüketim profili ve şebeke kısıtlarından dolayı Trakya bölgesinde arz sıkıntısı riskleri bulunmaktadır.

Batı hattından oluşabilecek bir arz kesintisine karşı: Gelibolu üzerinden inşası devam eden Önerler-Keşan hattının ivedilikle bitirilmesi çok büyük önem arz etmektedir. AB'de yürütülen 1-3-5-7-9 aylık tedarik planları, muhtemel etkilere yönelik n-1 çalışmaları, lodos ve fırtına sebebiyle LNG gemilerinin Marmara Ereğlisi terminaline yanaşamamalarından kaynaklanacak durumlara yönelik planların detaylıca analiz edilmeli ve stres testlerinin gerçekleştirilmesi, gaz ve elektrik piyasalarını bütüncül bir perspektiften ele alan ve objektif kriterlerden oluşan bir kesinti - kısıntı eylem planının hayata geçirilmesi, elektrik ve doğal gazda talep taraflı dengeleme yönetimi ve özellikle tüketimde yer alan tarafların piyasaya entegre edileceği mevzuatsal düzenlemelerin ve kesintili müşteri portföylerinin oluşturulması, fiyat farklılaştırılmalarının sağlanması ve farklı fiyat tarife yöntemlerinin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Grafik: 2014 Yılı Malkoçlar Giriş Miktarları¹⁹

¹⁹Bulgartransgaz & PETFORM.

6. Ukrayna Krizi ile İlgili AB'nin Almış Olduğu Kararlar

6.1. Ukrayna'daki Durum Sebebiyle, Bazı Kişi, Kurum ve Kuruluşlara İlişkin Kısıtlayıcı Önlemler

• **5 Mart 2014 Tarihli, 208/2014 Nolu, Ukrayna'daki Durum Sebebiyle, Bazı Kişi, Kurum ve Kuruluşlara İlişkin Kısıtlayıcı Önlemlere Yönelik Konsey Yönetmeliği²⁰**

• Ukrayna'da insan hakları ihlalinden sorumlu ve Ukrayna Devlet Fonları'nı kötüye kullanan, kişi, kurum ve kuruluşların tüm fon ve ekonomik kaynaklarının dondurulacak ve kısıtlayıcı önlemler alınacaktır.

• Mevcut duruma doğrudan ya da dolaylı olarak sebebiyet veren fon ve ekonomik kaynaklar yasaklanacaktır.

• 6 Mart 2015'e kadar geçerli olacaktır.

• **14 Nisan 2014 Tarihli, 381/2014 Nolu, Ukrayna'daki Durum Sebebiyle, Bazı Kişi, Kurum ve Kuruluşlara İlişkin Kısıtlayıcı Kararlara Yönelik Konsey Uygulama Yönetmeliği²¹**

• Kısıtlayıcı önlemler uygulanan kişi, kurum ve kuruluşların mevcut listesi güncellenmiştir.

• Daha önceki tüzükte bulunan kişilere ait tanımlayıcı bilgilerin güncellenmesine karar verilmiştir.

6.2. Ukrayna toprak bütünlüğü, egemenliği ve bağımsızlığına Zarar Verici veya Tehdit Edici Eylemlere Yönelik Kısıtlayıcı Önlemler

• **17 Mart 2014 Tarihli, 269/2014 Nolu, Ukrayna'nın Toprak Bütünlüğü, Egemenliği ve Bağımsızlığına Zarar Verici veya Tehdit Edici Eylemlere Yönelik Kısıtlayıcı Önlemlere Yönelik Konsey Yönetmeliği²²**

• Ukrayna'nın toprak bütünlüğüne, egemenliğine ve bağımsızlığına doğrudan veya dolaylı olarak, daha önceki tüzüklerde de tanımlanan kişi, kurum ve kuruluşlara yönelik kısıtlayıcı önlemler alınmıştır.

• Üye Devletler, insani yardım amacıyla bölgeye seyahat edebilir, hükümetlerarası toplantılar gerçekleştirebilir, AGİT Başkanlığı Ofisinde siyasi diyalog oluşturup, Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, egemenliği ve bağımsızlığı için kısıtlayıcı tedbirler uygulanması konusunda teşviklerde bulunabilirler.

²⁰Official Journal of European Union, "Council Regulation", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0208&from=EN>.

²¹Official Journal of European Union, "Council Implementing Regulation", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0381&from=EN>.

²²Official Journal of European Union, "Council Regulation", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0269&from=EN>.

•Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, egemenliği ve bağımsızlığına tehdit yaratan, daha önceki tüzük ve kararlarda tanımlanmış, kişi, kurum ve kuruluşların tüm fon ve ekonomik kaynakları dondurulacaktır.

•Mevcut duruma doğrudan ya da dolaylı olarak sebebiyet veren fon ve ekonomik kaynaklar yasaklanacaktır.

• **21 Mart 2014 Tarihli, 284/2014 Nolu, Ukrayna'nın Toprak Bütünlüğü, Egemenliği ve Bağımsızlığına Zarar Verici veya Tehdit Edici Eylemlere Yönelik Kısıtlayıcı Önlemlere Yönelik Konsey Uygulama Yönetmeliği**²³

•Kısıtlayıcı önlemlerin uygulanacağı, kişi, kurum ve kuruluş listesi güncellenmiştir.

• **12 Mayıs 2014 Tarihli, 477/2014 Nolu, Ukrayna'nın Toprak Bütünlüğü, Egemenliği ve Bağımsızlığına Zarar Verici veya Tehdit Edici Eylemlere Yönelik Kısıtlayıcı Önlemlere Yönelik Konsey Yönetmeliği**²⁴

•Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, egemenliği ve bağımsızlığına tehdit oluşturan, uluslararası örgütlerin çalışmasını engelleyen, güvenliğin istikrarına tehdit oluşturan, geçerli kararlardan bulunan kişi, kurum ve kuruluş listesi güncellenmiştir.

•Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, egemenliği ve bağımsızlığına tehdit oluşturan, uluslararası örgütlerin çalışmasını engelleyen, güvenliğin istikrarına tehdit oluşturan, kişi, kurum ve kuruluşların tüm fonları ve ekonomik kaynakları dondurulacaktır.

•Kırım ve Sivastopol Ukrayna hukukuna aykırı bir şekilde ilhak olduğundan, buradaki mülkiyeti listelenen kişi, kurum ve kuruluşların tüm fon ve ekonomik kaynakları dondurulmuştur.

• **28 Mayıs 2014 Tarihli, 577/2014 Nolu, Ukrayna'nın Toprak Bütünlüğü, Egemenliği ve Bağımsızlığına Zarar Verici veya Tehdit Edici Eylemlere Yönelik Kısıtlayıcı Önlemlere Yönelik Konsey Uygulama Yönetmeliği**²⁵

•Mevcut tüzüklerde listelenen kişilere yönelik tanımlayıcı bilgiler güncellenmiştir.

6.3. Kırım ve Sivastopol'un Yasadışı İlhakına Yanıt Olarak Kırım ve Sivastopol Menşeli Mallar Üzerindeki Kısıtlamalar

• **23 Haziran 2014 Tarihli, 692/2014 Nolu, Kırım ve Sivastopol'un Yasadışı İlhakına Yanıt Olarak Kırım ve Sivastopol Menşeli Malların Birliğe İthalatının Kısıtlanmasına Yönelik Konsey Yönetmeliği**²⁶

²³OfficialJournal of EuropeanUnion, "Council Implementing Regulation", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0284&from=EN>.

²⁴OfficialJournal of EuropeanUnion, "CouncilRegulation", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0476&from=EN>.

²⁵OfficialJournal of EuropeanUnion, "Council Implementing Regulation", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0577&from=EN>.

²⁶OfficialJournal of EuropeanUnion, "CouncilRegulation", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0692&from=EN>.

•Kırım ve Sivastopol menşeli malların Birliğe ithalatı yasaklanmıştır.

•Kırım ve Sivastopol menşeli malların ithalatı için doğrudan veya dolaylı bir şekilde mali yardım, finansman ve sigorta sağlamak yasaklanmıştır.

6.4. Rusya'nın Ukrayna'da Uyguladığı Denge Bozucu Eylemler Yüzünden Kısıtlayıcı Önlemler

• 31 Temmuz 2014 Tarihli, 833/2014 Nolu, Rusya'nın Ukrayna'daki Durumu İstikrarlaştırmasından Dolayı Kısıtlayıcı Önlemler Yönelik Konsey Yönetmeliği²⁷

•1 Ağustos 2014 öncesindeki sözleşmelere tabi AB askeri listesindeki askeri ürünler, AB çift kullanım yönetmeliğinde belirlenen çift kullanımlı ürünlerin Rusya'ya ve Rusya'da bu ürünleri kullanacak kişilere satışı, tedariki ve ihracatı yasaklanmıştır.

•1 Ağustos 2014 öncesindeki sözleşmelere tabi Rusya'da ya da derin petrol arama ve üretiminde kullanılmak üzere petrol endüstrisi için uygun teknolojileri, Rusya'da kullanım için kişilere satış, tedarik veya ihracat için ön izin şartının yanı sıra ilgili teknik ve finansal yardım ve aracılık hizmetleri yasaklanmıştır. Bu yasaklar özel listelerle yayınlanmış olup bu yasaklar kapsamında offshore boru hatları inşasına ilişkin hususlarda bulunmaktadır. Bu yasaklamalarla Güney Akım projesinin boru imalatını ve inşasını da etkileme ihtimali de bulunmaktadır.

•1 Ağustos 2014 tarihinden itibaren, Rus Bankaları tarafından doğrudan veya dolaylı yoldan satın almak, satmak, aracılık yapmak ya da ihracına yardım ya da transfer edilebilen menkul kıymetlerin ve 90 gün aşan vadeli para piyasası araçlarının transferini yapmak yasaklanmıştır. Bu bankalar, Sberbank, VTB Bank, Gazprombank, Vneshecomonbank ve Rosselkhozbank'tır.

• 8 Eylül Tarihli, 960/2014 Nolu, Rusya'nın Ukrayna'daki Durumu İstikrarsızlaştırmasına Yönelik Kısıtlayıcı Önlemlere İlişkin Konsey Yönetmeliği²⁸

•428/2009 Konsey Tüzüğü'nde belirtilen şekilde, çift kullanımlı mallar ve teknoloji ihracatına ek kısıtlamaların getirilmesi uygun görülmüştür.

•Derin su petrol arama ve üretimi, kutup petrol arama ve üretimi ve kaya gazı arama ve üretimi projelerine yönelik hizmet sağlanması yasaklanmıştır.

•Rus Hükümeti üzerinde baskı yaratmak için, Rusya merkezli kurulan finansal kurumlar, uzay, nükleer ve savunma sektöründeki kurumlar, ham petrol veya petrol ürünleri satışı yapan veya taşıyan firmalar için kısıtlamalar getirilmesi uygun görülmüştür.

•1 Ağustos 2014'den 12 Eylül 2014'e kadar 90 günü aşan veya 12 Eylül 2014'den itibaren 30 günü aşan bir vade ile devredilebilir menkul kıymet ve para piyasa araçlarını doğrudan veya dolaylı olarak satın almak, satmak ya da yardım hizmetlerinden bulunmak yasaklanmıştır.

²⁷OfficialJournal of EuropeanUnion, "CouncilRegulation", <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014R0833&from=EN>.

²⁸OfficialJournal of EuropeanUnion, "CouncilRegulation", http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=OJ:JOL_2014_271_R_0002&from=EN.

7. Ukrayna Krizi ile İlgili Rusya'nın Almış Olduğu Kararlar

Rusya, kendisine karşı uygulanan yaptırımlar karşısında şu kararları almıştır:

- 20 Mart 2014'de, Aralarında Birleşik Devletler Başkanı Barack Obama, Temsilciler Meclisi Başkanı John Boehner, Senatör John McCain'nin de bulunduğu 10 kişilik Birleşik Devletler vatandaşının Rusya'ya girmesi yasaklanmıştır.
- 24 Mart 2014'de, Aralarında Parlamento üyelerinin de bulunduğu 13 Kanada vatandaşının Rusya'ya girmesi yasaklanmıştır.
- 6 Ağustos 2014'de Birleşik Devletler, AB, Norveç, Kanada ve Avusturalya'dan meyve, sebze, et, balık, süt ve süt ürünlerigibi spesifik malların ithalatı yasaklanmıştır.
- 6 Ağustos 2014'de, Ukrayna uçaklarının Rusya hava sahasını kullanmaları yasaklanmıştır.
- 21 Ekim 2014'de, Ukrayna'dan yaş meyve ve sebze ithalatı yasaklanmıştır.

8. Ukrayna'nın Kriz ile İlgili Uyguladığı Yaptırımlar

Yaptırımların uygulanması, iptali ve değişikliğine dair öneriler,Ukrayna Meclisi, Ukrayna Başkanı, Ukrayna Bakanlar Kurulu, Ukrayna Ulusal Bankası, Ukrayna Güvenlik Servisi tarafından Ukrayna Ulusal Güvenlik ve Savunma Konseyi'ne sunulmaktadır. Ukrayna'nın ulusal çıkarlarını, ulusal güvenliğini, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü korumak; terörle mücadele ve hak ihlallerini engellemek için şu yaptırımlar uygulanmaktadır:

- Malvarlığının dondurulması – Kişinin özel mülkiyetini kullanmasını ve tasarrufu hakkını geçici olarak kısıtlanması;
- Ticari kısıtlamalar;
- Ukrayna üzerindeki kaynak aktarımının, uçuşların ve ulaşımın askıya alınması;
- Ukrayna'dan sermaye geri çekiminin engellenmesi;
- Ekonomik ve finansal yükümlülüklerin reddi;
- Özelleştirmelere katılımın yasaklanması ya da yabancı ülke sakinlerinin doğrudan ya da dolaylı olarak yabancı bir ülkenin sakinleri tarafından kontrol edilen ya da kendi hesaplarına çalışan kişilerin devlet mülkünü kiralamalarının yasaklanması;
- Kanun hükümlerince söz konusu bir oluşuma dair uygulanan yaptırımlar kapsamında menkul değer alım-satım işlemlerinin tümünden ya da kısmi olarak yasaklanması;
- Ukrayna Ulusal Bankası'nın tanıdığı, yabancı ülkelerde yatırım yapılabilmesine, hesaba para ve depozito yatırılabilmesine izin veren lisansların yasaklanması;

•Ukrayna Ulusal Bankası'nın uluslararası ödeme sistemine, yabancı ülkede yerleşik ödeme organizasyonuna kayıtlarının yasaklanması;

•Paylaşılan sermayenin %10'undan fazlasına sahip ya da yasal oluşumun veya aktivitelerinin yönetiminde etkiye sahip yabancı ülke firmalarının, yabancı bir ülkenin ya da yabancı bir ülke veya yabancı bir ülke firması olmayan oluşumların meydana getirdiği ve ticari işletmelerin yetkilendirildiği sermaye artırımının yasaklanması;

•Bilhassa güvenlik ve savunma alanları olmak üzere, belirli alanlardaki endüstriyel işbirliği programları, ortak projeler ve ticaret anlaşmalarının feshi;

•Fikri mülkiyet hakları ve teknoloji transferinin yasaklanması;

•Ukrayna Meclisi tarafından onaylanan uluslararası antlaşmaların feshi.

9. AB – Ukrayna Ortaklık Anlaşması²⁹

• Başlık 1: Genel İlkeler

AB ve Ukrayna arasında kurulan ortaklık ilişkisinde, iç ve dış politikada uygulanacak, demokratik ilkelere, insan haklarına, temel özgürlüklere ve hukukun üstünlüğüne saygı, egemenlik ve toprak bütünlüğünün korunması, sınırların ve bağımsızlık dokunulmazlığı ve kitle imha silahlarının çoğalmasıyla mücadele gibi ilkelerin tanımlamaları yapılmıştır. Bununla birlikte, serbest piyasa ekonomisinin ilkeleri, iyi yönetim, yolsuzlukla mücadele, ulus-ötesi organize suç ve terörizmin farklı biçimlerine karşı mücadele, sürdürülebilir kalkınmanın teşviki gibi konularda ilişkilerin artırılması gerektiği esas alınmıştır.

• Başlık 2: Siyasi Diyalog ve Reform, Siyasi Ortaklık ve Dış Politika Alanında Güvenlik Politikası

Siyasi diyalog, iç reform, dış politika ve güvenlik politika gibi konuları kapsamakta ve bu diyalogun kademeli olarak, işbirliğinin de artırılmasıyla yoğunlaşması öngörülmektedir. Siyasi diyalog Bakanlık düzeyinde oluşturulan Ortaklık Konseyi tarafından yürütülecektir. Siyasi diyalog şunları hedeflemektedir:

•Siyasi derinliği arttırmak ve güvenlik politikalarının etkinliğini arttırmak;

•Çok taraflılık temelinde uluslararası istikrara teşviki sağlamak;

•Küresel ve bölgesel tehditlere karşı uluslararası güvenlik ve kriz yönetimi konularında işbirliğini güçlendirmek;

•Avrupa kıtasındaki barış, güvenlik ve istikrarı güçlendirmek için pratik işbirliği;

²⁹European Union External Action, "EU-Ukraine Association Agreement", http://eeas.europa.eu/ukraine/assoagreement/assoagreement-2013_en.htm.

•Ulusal azınlıkların da hakları dahil olmak üzere kişisel hak ve özgürlüklerin gelişimini güçlendirme konusunda etkin işbirliği.

• **Başlık 3: Adalet, Özgürlük ve Güvenlik**

Kişisel verilerin korunması, göç, iltica ve sınır yönetimi konusunda işbirliği, işçilerin tedavisi, işçilerin hareketliliği, kişilerin hareketliliği, kara para aklama ve terörizmin finansmanı, yasadışı uyuşturucuya karşı mücadele üzerinde işbirliği, suç ve yolsuzluğa karşı mücadele üzerinde işbirliği gibi konularda yasaların üstünlüğü ve insan haklarına saygı ilkeleri benimsenmiştir.

Ortaklık Anlaşması aracılığıyla göç, iltica ve sınır yönetimi konularında diyalog ve işbirliğinin artırılması öngörülmüştür. Yasadışı göç, uyuşturucu ve terörle mücadelede işbirliği gibi konularda işbirliğini güçlendirmek üzere taraflar taahhütte bulunmuşlardır.

• **Başlık 4: Ticaret ve Ticaretle İlgili Hususlar**

Ortaklık Anlaşması sayesinde taraflar arasında ekonomik entegrasyonun üst seviyelere çıkması amaçlanmaktadır. Oluşacak entegrasyon ile Ukrayna'da yeni iş fırsatlarının yaratılması ve ekonomik modernizasyonun sağlanması amaçlanmaktadır. Bu süreç sonucunda vatandaşlara sunulan ürünlerde daha yüksek standartların yakalanması ve uluslararası pazarda rekabet kabiliyetinin oluşması hedeflenmektedir. Ukrayna iç piyasa mevzuatının AB iç pazar mevzuatına uyumu sağlanmasıyla ekonomik entegrasyonun üst seviyelere ulaşması amaçlanmaktadır. Özellikle enerji sektöründe tüm tarife ve mal ticaretlerinin ve yatırımların önündeki engellerin kaldırılmasıyla piyasa entegrasyonunun gerçekleşmesi hedeflenmektedir. Yeni ticaret ve yatırım fırsat ve teşviklerinin yaratılması yeni ekonomik yapılanma ve modernizasyonun gerçekleşmesinde önemli görülmüştür.

• **Başlık 5: Ekonomik ve Sektörel (Enerji) İşbirliği**

Taraflar ekonomik büyümenin teşviki ile piyasa entegrasyonu yolunda enerji güvenliği, sürdürülebilirlik gibi konularda yoğunlaşan bölgesel enerji işbirliğini güçlendirmeyi hedeflemektedirler. Düzenleyici işbirliği, haksız satış uygulamalarından, en savunmasız müşteriler de dahil olmak üzere, müşterileri korumak ve bilgilendirmeyi esas alarak uygun fiyatlı enerji erişimini sağlayacaktır. Oluşturulan kapsamlı ortaklıkta 1994 Enerji Şartı Anlaşması esas alınarak, piyasada şeffaflık oluşturulacaktır.

Şu alanlarda karşılıklı işbirliği gerçekleştirilecektir:

•Enerji stratejileri, politikaları ve tahminleri, senaryo geliştirilmesinin detaylandırılması, enerji dengeleri ve enerji akışları üzerinde zamanında bilgi akışının gerçekleştirilmesi, enerji sektöründe istatistik kayıt sisteminin iyileştirilmesi,

•Enerji krizlerinde dayanışma ruhunun sağlanması,

•Ukrayna elektrik şebekesinin Avrupa elektrik ağına entegrasyon aşamasında altyapıların modernizasyonunun sağlanması, enerji üretim kapasitelerinin geliştirilmesi ve yeni altyapı tesislerinin kurulması,

- Düzenleyici reformlarla AB kuralları ve standartları içinde rekabetçi, şeffaf ve ayrımcı olmayan piyasa mekanizmalarının geliştirilmesi,
- 2005 Enerji Topluluğu'nu kuran anlaşma'nın çerçevesinde işbirliğini kurulması,
- Uluslararası kurallara uygun, 1994 Enerji Anlaşması esas alınarak, Enerji alanında, geliştirme ve uzun vadeli istikrar, transit geçit, keşif, çıkarma, rafinaj, üretim, depolama, taşıma, iletim, karşılıklı yarar, ayrımcı olmayan bazda dağıtım ve pazarlama, enerji malzemeleri ve ürünlerinin satış güvenliğinin güçlendirilmesi,
- Ayrımcı olmayan bir temelde, enerji alanında, istikrarlı bir yatırım ortamının oluşturulması,
- Taraflar arasındaki enerji işbirliğinin Avrupa Yatırım Bankası, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası ve diğer uluslararası finans kuruluşları tarafından desteklenmesi,
- AB standartlarında enerji verimliliği ve enerji tasarrufunun geliştirilmesi için enerji verimliliği politikalarını sağlayacak yasal ve düzenleyici çerçevelerin oluşturulması,
- Yenilenebilir enerjilerin yanı sıra, biyoyakıt üretiminin de geliştirilmesi için düzenleyici konular ve belgeler hususunda standardizasyonunun sağlanması,
- 1997 BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü kapsamında enerji verimliliği ve yenilenebilir enerji projeleri ile sera gazı emisyonlarının azaltılması,
- AT ve Ukrayna arasında yapılan Bilim ve Teknoloji İşbirliği Anlaşması esas alınarak çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi, enerji üretim, ulaşım ve tedarik teknolojilerinin geliştirilmesi,
- Enerji alanında Avrupa ve uluslararası standardizasyon kuruluşlarının çerçevesinde işbirliğinin oluşturulması.

Makro-ekonomik işbirliği, mali müdahale yönetimi, vergilendirme, çevre, taşımacılık, bilim ve teknoloji işbirliği, sanayi ve işletme politikası, madencilik ve metaller, mali hizmetler, şirketler hukuku, kurumsal yönetim, muhasebe ve denetim, görsel-işitsel politika, turizm, tarım ve kırsal kalkınma, balıkçılık, tüketici koruması, istihdam, sosyal politika işbirliği, halk sağlığı, eğitim, öğretim ve gençlik, kültür, spor ve fiziksel aktivite, sivil toplum, sınır ötesi ve bölgesel işbirliği, AB ile kademeli yaklaşıma dayanan Avrupa Ajansları ve Programları konularında işbirliği amaçlanmaktadır.

• **Başlık 6: Finansal İşbirliğive Dolandırıcılığa Karşı İşbirliği**

AB ve Üye Devletler 1991'den bu yana Ukrayna'ya 2.5 milyar Avro yardımda bulunarak Ukrayna'nın en büyük donörü olmuşlardır. 2011 – 2013 yılları arasında AB Komşuluk Politikası aracı olarak 470 milyon Avro yardım yapılmıştır. Ukrayna'ya sağlanmış ve sağlanacak yardımlar, iyi yönetim ve hukukun üstünlüğü, enerji ve çevre, sürdürülebilir kalkınma gibi konuları içermektedir.Ukrayna, Ortaklık Anlaşmasıyla birlikte mevcut finansman mekanizmaları ve araçları yoluyla AB mali yardımlarından yararlanmaya devam edecektir. Uygulanacak yardımlar politkaönceliklerine göre belli bir sıra içerisinde belirlenecektir. Yardımlar, uluslararası finans kuruluşlarının da politikaları dikkate alınarak uygulanacaktır. Anlaşma dolandırıcılık ve yolsuzluk ile diğer yasadışı faaliyetler ile mücadele için etkin önlemler alınacağını ortaya koymaktadır.

• **Başlık 7: Kurumsal, Genel ve Nihai Hükümler**

Ortaklık Anlaşması AB ve Ukrayna arasındaki ilişkilerde kurumsal bir yapı oluşturmayı amaçlamaktadır.

- Üst düzey AB – Ukrayna Zirvesi kurulacak, bu zirve başkanlar düzeyinde düzenlenecektir.
- Bakanlar düzeyinde ortaklık konseyi kurulacaktır.
- Sektörel işbirliğinin uygulanması için Ortaklık Komitesi kurulacaktır.
- Ortaklık Anlaşması kapsamında ilişkilere parlamenter bir boyut kazandırmak amacıyla Parlamento Birliği Komitesi kurulacaktır.

Ortaklık Anlaşmasının doğru uygulanmasını sağlamak amacıyla, anlaşma metninin bazı genel ve nihai hükümleri belirlenmektedir. Bu hükümler:

- Ukrayna mevzuatı AB norm ve standartlarına kademeli olarak geçmelidir.
- Oluşturulacak mevzuatlar statik değil, sürekli evrim altında olan dinamik yapılar olmalıdırlar.
- Ortaklık Anlaşmasının hedeflerinin ve taahütlerinin yerine getirilip getirilmediği oluşturulan kurumsal mekanizmalar tarafından incelenmelidir.
- Ortaklık Anlaşması bir anlaşmazlık mekanizması ortaya koymaktadır ve taraflardan birinin taahütlerini yerine getirmemesi durumunda bu mekanizma devreye girer.
- Ortaklık Anlaşmasının süresi sınırsızdır.

10. 11 Aralık 2014 Tarihli ABD Kongresi Tarafından Çıkarılan “Ukrayna’nın Özgürlüğünü Destekleme Kanunu”³⁰

•Ukrayna’nın ısınma yakıtı ve elektrik sıkıntısını gidermek için; kısa süreli acil yakıt malzemelerinin alınması, altyapının onarılması, en çok yakıtı ihtiyacı olan alanlara kaynak taşınımının önceliklendirilmesi, enerji krizinin yönetilebilmesi için ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde iletişimin sağlanması, krizin çabuk çözülebilmesi için Ukrayna Hükümeti içerisinde bir kriz yönetim ekibinin oluşturulması, kamu sosyal stratejisinin geliştirilmesi gerekmektedir.

• Devlet Sekreteri, Enerji Sekreteri ve Uluslararası Kalkınma Ajansı Yöneticisi, Ukrayna’da enerji güvenliğini sağlamak için kısa vadeli çözümlere yönelik; Avrupa’dan ters akış modu da dahil olmak üzere acil yakıt malzemelerinin taşınması, kriz planlaması için teknik yardımın sağlanması, altyapıların onarımı, güç üreten veya ileten tesislerin bakım ve onarımı, kısa dönemli doğal gaz üretimini arttırmak için uygun ekipmanların kurulumu, doğal gaz ısıtma tesislerinin alternatif yakıtlara dönüştürülmesi, soğuk havaya dayanıklı malzemelerin temini gibi durumlar için destek ve yatırım yapabilirler.

³⁰ Congress.gov, “UkraineFreedomSupportAct of 2014”, <https://www.congress.gov/bill/113th-congress/senate-bill/2828>, (Erişim Tarihi: 15.12.2014).

•Ukrayna'nın Rusya Federasyonu'na doğal gazda olan bağımlılığını azaltmaya yardımcı olacak enerji üretim ve güvenliğini arttıracak orta ve uzun vadeli planlar geliştirilmelidir.

•Orta ve uzun vadeli olarak; kurumsal yönetim ve devlet petrol ve gaz sektörü firmalarının ayrıştırılmasının geliştirilmesi, doğal gaz sahaları ve diğer kaynakların üretimlerinin arttırılması, şeffaf ve rekabetçi olarak yeni gaz sahalarının lisanslandırılması, petrol ve gaz altyapısının modernize edilmesi ve enerji verimliliğinin arttırılması gerekmektedir.

•Rusya Federasyonu'na doğal gazda olan bağımlılığı azaltmak için çok taraflı kuruluşlar, sivil toplum örgütleri gibi kuruluşlardan enerji kaynak ve verimliliğini arttırmak için bağışlarda bulunulmalıdır.

• 2016-2018 yılları arasında faaliyetlerini sürdürülebilmesi için 50 milyon dolar tahsis edilecektir.

11. Ukrayna Krizi Kapsamında Yaşanan Önemli Gelişmelerin Kronolojik Sıralaması

• **21 Kasım 2013:**Eski Ukrayna Devlet Başkanı Viktor Yanukovich, AB Ortaklık anlaşmasının askıya alındığını açıkladı.

• **30 Kasım 2013:**Yaklaşık 300.000 kişi Kiev'in Bağımsızlık Meydanı'nda Ortaklık Anlaşmasının askıya alınmasını protesto etti.

• **17 Aralık 2013:**Viktor Yanukovich ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin arasında ekonomi paketi ve doğal gaz fiyatı konularını kapsayan bir anlaşma imzalandı.

• **2 Mart 2014:**Rus güçleri Kırım'a girdi.

• **5 Mart 2014:**AB 208/2014 Nolu Konsey Yönetmeliğiyle Kırım'da yaşanan olaylardan dolayı bazı kişi, kurum ve kuruluşlara kısıtlayıcı önlemler aldı.

• **10 Mart 2014:**AB, Kırım'da yaşanan olaylardan dolayı Güney Akım projesini süresiz dondurdu.

• **16 Mart 2014:**Kırım Rusya'ya katılma kararı aldı.

• **17 Mart 2014:**AB 269/2014 Nolu Konsey Yönetmeliğiyle Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, egemenliği ve bağımsızlığına zarar verici veya tehdit edici eylemlere karşılık kısıtlayıcı önlemler aldı.

• **20 Mart 2014:**Rusya, Birleşik Devletler Başkanı Barrack Obama, Temsilciler Meclisi Başkanı John Boehner, Senatör John McCain'nin de içinde bulunduğu 10 kişilik Birleşik Devletler vatandaşının Rusya'ya girmesi yasakladı.

• **14 Nisan 2014:**AB 381/2014 Nolu Konsey Uygulama Yönetmeliğiyle bazı kişi, kurum ve kuruluşlar kısıtlayıcı önlemler aldı.

• **15 Nisan 2014:**Ukrayna, Polonya'dan ters akım modunda doğal gaz almaya başladı.

• **28 Nisan 2014:**Ukrayna ile Slovakya yıllık 10 milyar metreküplük gaz anlaşması yaptı.

- **12 Mayıs 2014:**AB 477/2014 Nolu Konsey Yönetmeliğiyle Ukrayna'nın toprak bütünlüğü, egemenliği ve bağımsızlığına zarar verici veya tehdit edici eylemlere yönelik getirdiği kısıtlayıcı önlemlerin açıklamalarını genişletti.
- **20 Mayıs 2014:**Ukrayna, Macaristan'dan ters akım modunda doğal gaz almaya başladı.
- **21 Mayıs 2014:**Rusya ve Çin, 2018'de gaz akışına başlayacak, Sibirya'nın doğusundan Çin'in kuzeydoğusundaki Heylongciang eyaletine kadar olan bir boru hattı projesi için anlaşmaya vardı.
- **2 Haziran 2014:**Eski AB Enerji Komiseri Günther Oettinger, Rusya ve Ukrayna Enerji Bakanları ile birlikte Ukrayna'nın doğal gaz borçlarını görüşmek üzere Brüksel'de bir araya geldiler.
- **3 Haziran 2014:**AB, Bulgaristan'dan Güney Akım'ı dondurmasını istedi.
- **9 Haziran 2014:**Sırbistan Güney Akım'ı dondurdu.
- **16 Haziran 2014:**Gazprom, Naftogaz'ın borçlarını ödememesi sebebiyle Ukrayna'ya olan gaz akışını kesti.
- **23 Haziran 2014:**AB692/2014 Nolu Konsey Yönetmeliğiyle Kırım ve Sivastopol'un Yasadışı İlhakına Yanıt Olarak Kırım ve Sivastopol Menşeli Malların Birliğe İthalatının Kısıtlanmasına karar verdi.
- **27 Haziran 2014:** AB ile Ukrayna arasında Ortaklık Anlaşması imzalandı.
- **31 Temmuz 2014:**AB 833/2014 Nolu Konsey Yönetmeliğiyle Rusya'nın Ukrayna'daki durumu istikrarsızlaştığı gerekçesiyle petrol, savunma sanayi ve teknoloji sektörlerinde kısıtlayıcı önlemler almaya karar verdi.
- **6 Ağustos 2014:**Rusya, Birleşik Devletler, AB, Norveç, Kanada ve Avusturalya'dan meyve, sebze, et, balık, süt ve süt ürünlerigibispesifik malların ithalatını ve Ukrayna uçaklarının Rusya hava sahasını kullanmalarını yasakladı.
- **16 Ağustos 2014:**Slovakya'dan Ukrayna'ya Uzhgorod-Voyany boru hattı ile ters akım modunda doğal gaz akışı başladı.
- **14 Ağustos 2014:**Ukrayna, ulusal çıkarlarını, ulusal güvenliğini, egemenliğini ve toprak bütünlüğünü tehlikeye atan eylemler için bir dizi yaptırım kararı aldı.
- **19 Ağustos 2014:**Bulgaristan Güney Akım'ı dondurdu.
- **29 Ağustos 2014:** Eski AB Enerji Komiseri Günther Oettinger ve Rusya Enerji Bakanı Alexander Novak, gelecek kış için enerji arz güvenliğini görüşmek üzere Moskova'da bir araya geldiler.
- **1 Eylül 2014:**Rusya ve Çin arasındaki doğal gaz boru hattının yapımına başlandı.

- **9 Eylül 2014:**Rusya'dan Polonya'ya olan gaz akışı %45 oranında azaldı. Polonya, Ukrayna'ya ters akış modunda doğal gaz akışını durdurduğunu açıkladı.
- **8 Eylül 2014:**AB, 960/2014 Nolu Konsey Yönetmeliğiyle Rusya'nın Ukrayna'daki durumu istikrarsızlaştığı gerekçesiyle uygulanan yaptırımlara, finans ve bankacılık sektörlerini de ekleyerek genişletti.
- **16 Eylül 2014:**AB ve Ukrayna Ortaklık Anlaşmasını karşılıklı olarak onayladılar.
- **26 Eylül 2014:**Eski AB Enerji Komiseri GüntherOettinger, Rusya ve Ukrayna Enerji Bakanları ile birlikte Ukrayna'nın doğal gaz borçlarını ve gelecek kış için uygulanacak gaz fiyatını görüşmek üzere Berlin'de bir araya geldiler ve ödeme takvimi ile fiyat konusunda Oettinger, mutabakata varıldığını açıkladı.
- **26 Eylül 2014:**Macaristan,Ukrayna'ya ters akış modunda doğal gaz akışını durdurduğunu açıkladı.
- **30 Eylül 2014:**Ukrayna Enerji Bakanı YuriyProdan, Rusya'nın önerdiği fiyatın kabul edilemez olduğunu ve fiyatların politik unsurlarla değil, piyasa şartlarında belirlenmesi gerektiğini açıkladı.
- **2 Ekim 2014:**Rusya'dan Slovakya'ya olan gaz akışındaki azalmalar %50 oranına ulaştı.
- **3 Ekim 2014:** Naftogaz, Norveç enerji şirketi Statoil ile gaz alımı konusunda anlaşmaya vardı.
- **20 Ekim 2014:**Ukrayna'nın Slovakya'dan aldığı ters akış modundaki gaz Uktransgaz tarafından 20,7 milyon metreküp olarak kaydedildi.
- **21 Ekim 2014:**Rusya, Ukrayna'dan yaş meyve – sebze ithalatını yasaklamıştır.
- **21 Ekim 2014:**Poroşenko ve Putin telefon görüşmesi yaparak Ukrayna'nın doğusunda ateşkes kararı aldılar.
- **21 Ekim 2014:**Eski AB Enerji Komiseri GüntherOettinger, Rusya ve Ukrayna Enerji Bakanları ile birlikte Ukrayna'nın doğal gaz borçlarını ve gelecek kış için uygulanacak gaz fiyatını görüşmek üzere Brüksel'de bir araya geldiler. Zirvede anlaşma sağlanamadı.
- **29 Ekim 2014:**Taraflar Brüksel'de biraraya geldiler. Görüşmeler 30 Ekim'e sarktı.
- **30 Ekim 2014:**Taraflar "kış paketi" konusunda Mart 2016'ya kadar anlaşma sağladılar.
- **03 Kasım 2014:**Rusya doğal gaz üretiminin 2013 yılına göre %5,2 oranında azaldığı açıklandı.
- **04 Kasım 2014:**Naftogaz, Rusya'ya borcunun ilk dilimi olan 1,45 milyar doları ödedi.
- **17 Kasım 2014:**Gazprom'un net karınının 430 milyar ruble azaldığı açıklandı.

- **01 Aralık 2014:** Putin, Ankara'da, Güney Akım projesinden vazgeçilerek, Türk-Yunan sınırına uzanan yeni boru hattı inşa edileceğini açıkladı.
- **04 Aralık 2014:** AB ve ABD, Rusya'ya karşı uygulanacak olan yaptırımlarda birlik mesajı yayınladı.
- **09 Aralık 2014:** Ukrayna, günlük 43,5 milyon metreküp olmak üzere Gazprom'dan gaz alımına başladı.
- **09 Aralık 2014:** Gazprom, Türkiye'den geçmesi planlanan doğalgaz boru hattı için yeni bir şirket kuracağını açıkladı.
- **18 Aralık 2014:** Slovak Eustream şirketi Ukrayna'dan Türkiye'ye boru hattı inşa edeceğini açıkladı.
- **25 Aralık 2014:** Naftogaz, kalan borcu olan 1,65 milyar doları Rusya'ya ödemiştir.

Sonuç

Ekim - Aralık 2014 ayları arasını kapsayan 2 aylık bir süre boyunca Batı Hattı'ndan ülkemize ithal edilmekte olan gaz miktarının %50'ye varan oranlarda kesilmesi, Türkiye doğal gaz piyasasında faaliyet gösteren özel sermayeli şirketleri finansal açıdan ciddi anlamda zorlamıştır. Buna paralel olarak, sanayi bölgelerinin ülkemizin Batı'sında yer alması, İstanbul'un kışlık 50 milyon metreküp/gün seviyelerine varan gaz çekişi yapması, ayrıca ülkemizde elektrik üretiminin yaklaşık %50'sinin doğal gazdan üretiliyor olması Batı Hattı üzerinden ithal edilen gazın kesilmesi ya da azalması durumlarına karşı kırılganlık arz etmektedir. Bu nedenle, her ne kadar Ukrayna ile Rusya arasında "Kış Paketi" çerçevesinde tartışma konusu olan gaz fiyatında bir anlaşma yapılmış ve gaz akışı hâlihazırda normal seyretmekte olsa da, bilhassa Rusya cephesinden gelen 1 Nisan 2015 itibariyle anlaşmanın sona ermesi ile gaz fiyatının 485 USD/bin metreküp seviyesine çıkarılacağı açıklaması söz konusu anlaşmazlığın tekrar gündeme oturması ve buna bağlı olarak kesinti ihtimalini beraberinde getirebilecektir. Arz güvenliği konusunda bu tür sıkıntılardan ülkemizin kendini koruyabilmesi için piyasa bazlı bir yapıyı öncelikle kurma hedefini göz önünde bulundurarak, teknik ve hukuki engelleri kaldırıcı yapısal reformları ivedilikle hayata geçirme yoluna gitmelidir. Petrol fiyatlarının düşmesinin bir sonucu olarak gaz fiyatlarının da aşağıya gelecek olması vesilesi ile yakalanacak elverişli ortam, uzun yıllardan beri sektör tarafından gerçekleştirilmesi hedeflenen yapısal reformların hayata geçirilmesini hızlandırabilir.

PETFORM Hakkında

PETFORM (Petrol Platformu Derneği), ham petrol ve doğalgaz arama, üretim, işleme, depolama, taşıma ve rafinajı ile doğalgaz ithalat, dağıtım ve satışı alanlarında faaliyet gösteren yerli ve yabancı 60 şirketi bünyesinde barındıran bir sivil toplum örgütüdür. Kuruluşundan günümüze Türkiye'nin enerji alanında ihtiyaç duyduğu tüm yasal düzenlemelerde özel sektör hassasiyetlerinin yetkili kamu kurumlarına aktarılmasında kilit rol oynayan PETFORM, Doğalgaz Piyasası Kanunu ve Türk Petrol Kanunu başta olmak üzere enerji sektörünün ihtiyaç duyduğu yasal mevzuatın oluşturulmasında özel sektör adına etkin bir şekilde görev almıştır.

Derneğimizin Yönetim Kurulu altında Arama – Üretim Grubu ve Gaz Grubu olmak üzere iki çalışma grubu bulunmaktadır. Arama – Üretim Grubu, yurt içinde ve dışında ham petrol ve doğalgaz arama ve üretimi faaliyetlerinde bulunan şirketlerin; Gaz Grubu ise doğalgaz ithalat, dağıtım ve satışı faaliyetlerinde bulunan şirketlerin sorunlarına dair çözüm önerilerinin ortaya konulduğu teknik çalışma gruplarıdır. Yönetim Kurulu, petrol ve doğalgaz piyasasındaki gelişmelere dair görüş ve önerilerini paylaşmak üzere yetkili kamu kurum ve kuruluşlarına resmi ziyaretler gerçekleştirmekte ve çalışma grupları tarafından hazırlanan raporları sunmaktadır.

Bunun yanı sıra “Taşıtanlar Forumu”, “PETFORM Panelleri”, “Çalıştaylar”, “Forumlar”, organizasyonları başta olmak üzere kamu ve özel sektör temsilcilerini bir araya getiren birçok etkinlik düzenlenmekte, kamuoyunu bilgilendirici raporlar hazırlayarak etkin bir iletişim stratejisi takip etmektedir.

Adres :

Kızılırmak Mah. 1450.Sok. No:1 Ankara Ticaret Merkezi B Blok K:1 D:5 Çukurambar Çankaya - Ankara

Tel : (312) 428 24 71

Faks: (312) 428 24 72

E-posta: petform@petform.org.tr

Copyright © 2015 Petform

All rights reserved

Bu rapor PETFORM üyelerini bilgilendirme amacı ile hazırlanmıştır. Bu raporda yer alan bilgilerin güvenilir kaynaklardan alınması hususunda azami dikkat gösterilmiş olup herhangi bir yanlışlık veya olası eksikliklerden dolayı PETFORM sorumlu tutulamaz. Burada yer alan hiçbir bilgi profesyonel veya hukuki alanda tavsiye niteliğinde değildir. PETFORM işbu raporda yer alan bilgiye dayanılarak yapılan hiçbir işlemde dolayı sorumluluk kabul etmeyecektir. Bu nedenle işbu raporda yer alan bilgileri kullanmadan önce PETFORM Genel Sekreterliğine başvurmanız tavsiye edilir.